МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Федеральное государственное автономное учреждение
высшего профессионального образования
"Казанский (Приволжский) федеральный университет"
Отделение татарской филологии и культуры имени Габдуллы Тукая

УТВЕРЖДАЮ
Проректор
по образовательной деятельности КФУ
Проф. Минзарипов Р.Г.
____
"___"________________20___ г.

Программа дисциплины

Синтаксис современного татарского языка Б3.Б.2.5

Направление подготовки: 032700.62 - Филология
Профиль подготовки: Прикладная филология (Татарский язык и литература, арабский язык)
Квалификация выпускника: бакалавр
Форма обучения: очное
Язык обучения: русский

Автор(ы):
Сагдиева Р.К.
Рецензент(ы):
-

СОГЛАСОВАНО:
Заведующий(ая) кафедрой: Галиуллина Г. Р.
Протокол заседания кафедры No ___ от "____" ____________ 201__г
Учебно-методическая комиссия Института филологии и межкультурной коммуникации (отделение татарской филологии и культуры имени Габдуллы Тукая):
Протокол заседания УМК No _____ от "_____" ____________ 201__г

Регистрационный No

Казань
2016

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Содержание

1. Цели освоения дисциплины
2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы
3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля
4. Структура и содержание дисциплины/ модуля
5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения
6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов
7. Литература
8. Интернет-ресурсы
9. Материально-техническое обеспечение дисциплины/модуля согласно утвержденному учебному плану

Программу дисциплины разработал(а)(и) доцент, к.н. (доцент) Сагдиева Р.К. кафедра татарского языкознания отделение татарской филологии и культуры им.Г.Тукая , Ramilya.Sagdieva@kpfu.ru

1. Цели освоения дисциплины

Основной целью освоения дисциплины "Синтаксис современного татарского языка" является дать целостное представление о научном освещении синтаксического строя татарского литературного языка на современном этапе его развития.

"Синтаксис" завершает курс "Современный татарский язык". Одна из главных задач его преподавания - ввести студента в современную синтаксическую проблематику, актуализируя все общеграмматические знания, приобретенные в изучении предшествующих дисциплин - морфемики, словообразования и морфологии. Замысел провести единую линию сквозь все грамматические разделы курса должен получить здесь свое завершение. Главный ожидаемый при этом "конечный результат" - умение анализировать любой татарский текст, определяя его грамматическую устроенность "снизу доверху" - от морфемики до структуры текста

2. Место дисциплины в структуре основной образовательной программы высшего профессионального образования

Данная учебная дисциплина включена в раздел " Б3.Б.2 Профессиональный" основной образовательной программы 032700.62 Филология и относится к базовой (общепрофессиональной) части. Осваивается на 3 курсе, 5, 6 семестры.

Данная учебная дисциплина входит в раздел Б3. Б2.5. ФГОС по направлению подготовки ВПО 032700- "Филология". Модуль 3."Преподавание филологических дисциплин";

Дисциплина занимает важное место в системе курсов, ориентированных на изучение основного языка, дает совокупность теоретических и практических знаний об основных единицах этого уровня языка - словосочетание, предложение, текст и их особенностях по сравнению с другими единицами.

Синтаксис имеет одно явное преимущество перед другими разделами грамматики: он демонстрирует "язык в действии", тогда как предыдущие позволяют увидеть его "в разобранном виде" - в виде системы элементов, которые содержат лишь потенциальную информацию о своем использовании. Имея дело с готовыми для общения единицами, синтаксис уже поэтому более функционален, чем та же морфология. Это обстоятельство с тем большей настойчивостью диктует функциональный поворот в его преподавании.

Современная синтаксическая наука представлена, по существу, тремя синтаксисами: формальным, семантическим и актуальным. Приоритет формального объясняется традициями преподавания и ведения исследований, а не его "первенством" в синтаксическом механизме языка. Функциональный поворот в преподавании предполагает отказ от приоритета формального синтаксиса и, соответственно, выдвижение на первый план двух других - тех, которые "обслуживаются" формальным. Иначе говоря, можно поставить вопрос так: сначала систематизировать синтаксические средства, а потом узнать, чему они служат; а можно иначе - сначала познакомиться с теми содержательными сущностями, которые подлежат обслуживанию, а затем систематически обозреть средства, которые это делают.

Форма отчетности - экзамен в 6 семестре.

3. Компетенции обучающегося, формируемые в результате освоения дисциплины /модуля

В результате освоения дисциплины формируются следующие компетенции:

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ОК-1 (общекультурные компетенции)	владение культурной мышления, способность к восприятию, анализу, обобщению информации, постановке цели и выбору путей ее достижения

Шифр компетенции	Расшифровка приобретаемой компетенции
ОК-4 (общекультурные компетенции)	способность принимать организационно-управленчиские решения в нестандартных ситуациях и готовность нести за них ответственность
ПК-1 (профессиональные компетенции)	способность демонстрировать знание основных положений и концепций в области теории и истории основного изучаемого языка и литературы, теории коммуникации, филологического анализа и интерпретации текста, представление об истории, современном состоянии перспективах развития филологии
ПК-2 (профессиональные компетенции)	владение базовыми навыками сбора и анализа языковых и литературных фактов с использованием традиционных методов и современных информационных технологий
ПК-3 (профессиональные компетенции)	свободное владение основным изучаемым языком в его литературной форме
ПК-5 (профессиональные компетенции)	способность применять полученные знания в области теории и истории основного изучаемого языка и литературы, теории коммуникации, филологического анализа и интерпретации текста в собственной научной-исследовательской деятельности
ПК-6 (профессиональные компетенции)	способность проводить под научным руководством локальные исследования на основе существующих методик в конкретной узкой области филологического знания с формулировкой аргументированных умозаключений и выводов

В результате освоения дисциплины студент:

1. должен знать:

- закономерности развития синтаксического строя татарского языка;
- об истории изучения предмета; о разных направлениях в синтаксисе; о синтаксических единицах; о грамматическом, синтагматическом, актуальном членении предложения;

2. должен уметь:

- обьяснять и различать синтаксические явления, изученные на лекционных и практических занятиях.
- пользоваться навыкамии полного синтаксического анализа простого, сложного, многокомпонентного предложения и текста, грамотного письма (пунктуация).

3. должен владеть:

- основными методами и приемами исследовательской и практической работы в области языкознания;

базовым терминологическим инструментарием современной науки о языке;

- навыками работы с необходимой информацией в глобальных компьютерных сетях;
- навыками подготовки научных работ и репрезентацией собственных научных исследований

- к практическому применению полученных знаний при решении профессиональных задач;
- к устной и письменной коммуникации

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

4. Структура и содержание дисциплины/ модуля

Общая трудоемкость дисциплины составляет 7 зачетных(ые) единиц(ы) 252 часа(ов).

Форма промежуточного контроля дисциплины отсутствует в 5 семестре; экзамен в 6 семестре.

Суммарно по дисциплине можно получить 100 баллов, из них текущая работа оценивается в 50 баллов, итоговая форма контроля - в 50 баллов. Минимальное количество для допуска к зачету 28 баллов.

86 баллов и более - "отлично" (отл.);

71-85 баллов - "хорошо" (хор.);

55-70 баллов - "удовлетворительно" (удов.);

54 балла и менее - "неудовлетворительно" (неуд.).

4.1 Структура и содержание аудиторной работы по дисциплине/ модулю

Тематический план дисциплины/модуля

N	Раздел Дисциплины/ Модуля	Семестр	Неделя семестра	Виды и часы аудиторной работы, их трудоемкость (в часах)			Текущие формы контроля
				Лекции	Практические занятия	Лабораторные работы	
1.	Тема 1. Сөйләм төзелеше закончалыкларын өйрәнүче фән буларак синтаксис.	5	1	2	1	0	
2.	Тема 2. Сөйләм берәмлекләре: гади җөмлә, кушма җөмлә текст, сүзтезмә, җөмлә кисәге.	5	2	2	1	0	
3.	Тема 3. Җөмләгә билгеләмә. Җөмленең төп үзенчәлекләре хәберлек һәм модальлек. Аларның белдерелүе. Җөмләләрне төркемләү принциплары.	5	3	2	1	0	
4.	Тема 4. Интонация турында гомуми мәгълүмат.	5	4	2	1	0	
5.	Тема 5. Сүзләрнең синтаксик бәйленеше. Сөйләмне оештыручы төп бәйленеш буларак ияртүле бәйленеш.	5	5	2	1	0	
6.	Тема 6. Сүзтезмә.	5	6	2	1	0	

N	Раздел Дисциплины/ Модуля	Семестр	Неделя семестра	Виды и часы аудиторной работы, их трудоемкость (в часах)			Текущие формы контроля
				Лекции	Практические занятия	Лабораторные работы	
7.	Тема 7. Җөмләнең баш кисәкләре. Баш кисәкләрнең хәбәрлек оештырулары. Ия. Аның төп билгеләре. Хәбәр. Исем хәбәрләр. Фигыль хәбәрләр. Гади һәм тезмә фигыль хәбәрләр. Кушма фигыль хәбәрәр.	5	7	2	1	0	
8.	Тема 8. Иярчен кисәкләр. Иярчен кисәкләрне өйрәнү тарихы.Аергыч. Тәмамлык, аның төрләре. Хәл, аның төрләре.	5	8	2	1	0	
9.	Тема 9. Аныклагыч һәм аның үзенчәлекләре.	5	9	2	1	0	
10.	Тема 10. Модаль кисәкләр.	5	10	2	1	0	
11.	Тема 11. Тиңдәш кисәкләр.	5	11	2	1	0	
12.	Тема 12. Җөмләнең синтагмаларга бүленеше.	5	12	2	1	0	
13.	Тема 13. Аерымланган иярчен кисәкләр.	5	13	2	1	0	
14.	Тема 14. Җөмләнең актуаль кисәкләргә бүленеше.	5	14	2	1	0	
15.	Тема 15. Җөмләдә сүз тәртибе.	5	15	2	1	0	
16.	Тема 16. Өстәлмәләр.	5	16	2	1	0	
17.	Тема 17. Җөмлә төрләре. Раслау Һәм инкяр җөмләләр. Хикәя,сорау, боеру, тойгылы җөмләләр. Тулы һәм ким җөмләләр. Җыйнак Һәм җәенке җөмләләр.	5	17	2	1	0	
18.	Тема 18. Җөмлә төрләре. Бер составлы җөмләләр. Ике составлы җөмлә узенчәлекләре.	5	18	2	1	0	

N	Раздел Дисциплины/ Модуля	Семестр	Неделя семестра	Виды и часы аудиторной работы, их трудоемкость (в часах)			Текущие формы контроля
				Лекции	Практические занятия	Лабораторные работы	
19.	Тема 19. Кушма җөмлә.	6	1	2	2	0	
20.	Тема 20. Тезмә кушма җөмлә.	6	2	2	2	0	
21.	Тема 21. Иярченле кушма җөмлә. Иярченле кушма җөмлә үзенчәлекләре.	6	3	2	2	0	
22.	Тема 22. Иярчен ия, хәбәр, аергыч, тәмамлык җөмләләр.	6	4	2	2	0	
23.	Тема 23. Иярчен урын, вакыт, рәвеш, күләм җөмләләр.	6	5	2	2	0	
24.	Тема 24. Иярчен сәбәп, максат, шарт, кире җөмләләр.	6	6	2	2	0	
25.	Тема 25. Иярчен аныклагыч җөмләләр.	6	7	2	2	0	
26.	Тема 26. Аналитик һәм синтетик бәйләүче чаралар.	6	8	2	2	0	
27.	Тема 27. Кушма җөмләләрне бер төзелештән икенче төзелешкә үзгәртү.	6	9	2	2	0	
28.	Тема 28. Аналитик та, синтетик та булган кушма җөмләләр.	6	10	2	2	0	
29.	Тема 29. Күп тезмәле катлаулы кушма җөмлә.	6	11	2	2	0	
30.	Тема 30. Күп иярченле катлаулы кушма җөмлә.	6	12	2	2	0	
31.	Тема 31. Текст.	6	13	2	2	0	
32.	Тема 32. Тезем.	6	14	2	2	0	
33.	Тема 33. Чит сөйләмле текст	6	15	2	2	0	
34.	Тема 34. Пунктуация. Синтаксисны өйрәнү тарихы.	6	16	2	2	0	
.	Тема . Итоговая форма контроля	6		0	0	0	экзамен
	Итого			68	50	0	

4.2 Содержание дисциплины

Тема 1. Сөйләм төзелеше закончалыкларын өйрәнүче фән буларак синтаксис.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Сөйләм төзелеше закончалыкларын өйрәнүче фән буларак синтаксис. Аның предметы, эчтәлеге, тикшеренү методлары. Синтаксис һәм логика фәннәре арасында, сөйләм һәм фикерләү арасында мөнәсәбәт. Сөйләм һәм фикерләүнең төп берәмлекләре буларак җөмлә һәм хөкем. Җөмлә кисәкләре һәм хөкем кисәкләре арасында мөнәсәбәт: субъект, предикат, бәяләү, объект, атрибут: ия, хәбәр, тәмамлык, аергыч, хәл, аныклагыч төшенчәләре. Субъект белән ия, үтәүче белән предикат, хәбәр белән процесс арасында мөнәсәбәт. Сөйләм, фикер, чынбарлык, сөйләүче, тыңлаучы төшенчәләренә аңлатма. Сөйләмнең төп үзенчәлекләре: хәбәрлек һәм модальлек.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Синтаксисның предметын, тикшеренү методларын кабатлау. Җөмлә һәм хөкем кисәкләре арасындагы мөнәсәбәтне искә төшерү. сөйләм, фикер, чынбарлык, сөйләүче, тыңлаучы төшенчәләренә аңлатма бирергә өйрәнү. Хәбәрлек һәм модальлек үзенчәлекләре.

Тема 2. Сөйләм берәмлекләре: гади җөмлә, кушма җөмлә текст, сүтезмә, җөмлә кисәге.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Сөйләм берәмлекләре: гади һәм кушма җөмлә, текст, сүтезмә, җөмлә кисәге. Аларның синтаксик берәмлекләр дип аталуы. Синтаксис фәнедә төрле юнәлешләр.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Сөйләм берәмлекләрен аера белү, аларның үзенчәлекләрен кабатлау. Синтаксис фәнендәге юнәлешләрне искә төшерү.

Тема 3. Җөмләгә билгеләмә. Җөмленең төп үзенчәлекләре хәберлек һәм модальлек. АларнЬң белдерелүе. Җөмләләрне төркемләү принциплары.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Җөмләгә билгеләмә. Җөмләнең төп үзенчәлекләре хәбәрлек һәм модальлек. Аларның белдерелүе. Җөмләләрне төркемләү принциплары: грамматик кисәкләргә таркала алуы, алмавы; хикәя, сорау, боеру, тойгылы; гади, кушма; җәенке, җыйнак; бер составлы, ике составлы; тулы, ким; раслау, инкарь

практическое занятие (1 часа(ов)):

Җөмләгә билгеләмә бирү тәртибе. Гади һәм кушма җөмләне аеру, хикәя, сорау, боеру, тойгылы җөмләләрнең кулланылышы. Бер составлы, ике составлы; җыйнак, җәенке; тулы, ким; раслау, инкарь җөмләләргә кыскача күзәтү ясау.

Тема 4. Интонация турында гомуми мәгълүмат.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Интонация турында гомуми мәгълүмат. Интонациянең өлешләре: фраза басымы, пауза, логик басым, тойгы басымы, җөмләнең билгеле бер көй белән әйтелүе. Сөйләм көенә карап интонациянең төрләре: тулы, күтәрелүче, төшүче, катнаш интонацияләр. Интонациянең башка төрләре: хәбәр итү, санау, каршы куючы, көттерү интонацияләре. Интонациянең сөйләмдәге роле.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Интонация турындагы мәгълүматны искә төшерү. Төрле интонацияләрне бер-берсеннән аерырга өйрәнү, аларның кулланылышын билгеләү.

Тема 5. Сүзләрнең синтаксик бәйленеше. Сөйләмне оештыручы төп бәйленеш буларак ияртүле бәйленеш.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Сүзләрнең синтаксик бәйләнеше. Сөйләмне оештыручы төп бәйләнеш буларак ияртүле бәйләнеш. Ияртүле бәйләнешнең нәтиҗәсе буларак тезүле бәйләнеш. Тезүле бәйләнешне белдерә торган чаралар. Ияртүле бәйләнештәге сүзләр арасында мөнәсәбәт. Җөмлә барлыкка китерүче бәйләнеш буларак хәбәрлекле мөнәсәбәт. Җөмләне җәенкеләндерүче бәйләнеш буларак ачыклаулы (төгәлләүле) мөнәсәбәт һәм аныклаулы мөнәсәбәт. Аларны белдерә торган чаралар. Ияртүле бәйләнешнең традицион бүленеше: ярашу, башкарылу, янәшәлек.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Җөмлә эченнән ияртүле һәм тезүле бәйләнешне аеру. Хәбәрлекле, ачыклаулы һәм аныклаулы мөнәсәбәттә торган синтаксик берәмлекләрне билгеләргә өйрәнү.

Тема 6. Сүтезмә.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Сүтезмә. ачыклаулы мөнәсәбәткә нигезләнеп төзелгән синтаксик берәмлек буларак сүтезмә. Сүтезмәләрне өйрәнү тарихы. Сүтезмәләрнең тезмә сүз белән охшаш яклары һәм аермалары. Сүтезмәләрнең җөмлә белән мөнәсәбәте. Сүтезмәләрне төркемләү принциплары. Сүз бәйләнешенең характерына карап, сүтезмәләрнең төрләре: ирекле һәм тотрыклы сүтезмәләр. төзелеше ягыннан сүтезмәләрнең төрләре: гади, катлаулы сүтезмәләр. Өйрәнү максатыннан чыгып сүтезмәләрне төркемләү: а) ияртүче кисәккә карап сүтезмәне аеру; б) сүтезмәдәге сүзләрне бәйләү чара; в) сүтезмәдәге сүзләр арасында урнашкан мәгънә мөнәсәбәте. Җөмләне сүтезмәгә таркату. Сүтезмәләрне тикшерү.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Җөмләне сүтезмәләргә таркату күнекмәләре булдыру. Сүтезмәгә анализ ясарга өйрәнү. Сөйләмдә ирекле сүтезмәләрдән тезмә сүзләрне һәм тотрыклы сүтезмәләрне аеру.

Тема 7. Җөмләнең баш кисәкләре. Баш кисәкләрнең хәбәрлек оештырулары. Ия. Аның төп билгеләре. Хәбәр. Исем хәбәрләр. Фигыль хәбәрләр. Гади һәм тезмә фигыль хәбәрләр. Кушма фигыль хәбәрәр.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Җөмләнең баш кисәкләре. Җөмләнең логик-грамматик кисәкләргә бүленеше. Сүзләр төрләнешеннән чыгып, җөмләдә беренче, икенче, өченче дәрәҗәдәге кисәкләрне билгеләү. Җөмләнең баш, иярчен, модаль кисәкләргә бүленеше. Баш кисәкләрнең хәбәрлек оештырулары. Ия. Аның төп билгеләре. Төзелеше ягыннан төрләре: гади, тезмә ияләр. Иянең белдерелүе һәм төп мәгънәләре. Хәбәр. Хәбәрнең белдерелүе. Морфологик яктан хәбәрнең төрләре: исем хәбәр, фигыль хәбәо. Төзелеше ягыннан хәбәрнең төрләре: гади, тезмә, кушма. Исем хәбәрләр. Гади һәм тезмә исем хәбәрләр. Аларның тарихи формалашуы. Кушма исем хәбәрләрнең ясалышы. Фигыль хәбәрләр. Гади һәм тезмә фигыль хәбәрләр. Аларның төрләре. Кушма фигыль хәбәрләр. Сөйләүченең процесска мөнәсәбәтен белдерә торган кушма фигыль хәбәрләр. Процессның ничек һәм ни дәрҗәдә үтәлүен белдерә торган кушма фигыль хәбәрләр. Процессның сөйләү моментына мөнәсәбәтен белдерә торган кушма фигыль хәбәрләр. Эзлекле һәм параллель процессларны белдерә торган кушма фигыль хәбәрләр. Ия белән хәбәрнең үзара бәйләнеше.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Җөмләдән баш кисәкләрне билгеләү. Ияне табу, аның гади һәм тезмә төрләрен дөрес итеп билгели белү. Исем һәм фигыль хәбәрләрне аерырга өйрәнү. Гади, тезмә һәм кушма исем хәбәрләрне бер-берсеннән аерырга өйрәнү. Гади, тезмә һәм кушма фигыль хәбәрләрне дөрес билгеләү күнекмәләре булдыру.

Тема 8. Иярчен кисәкләр. Иярчен кисәкләрне өйрәнү тарихы.Аергыч. Тәмамлык, аның төрләре. Хәл, аның төрләре.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Иярчен кисәкләр. Иярчен кисәкләрне өйрәнү тарихы. Ачыклаулы мөнәсәбәткә кергән сүзләрнең иярүчесе буларак аергыч, тәмамлык, хәл. Аларның сөйләм оештыруда икече дәрәҗәдәге рольне уйнаулары. Аергыч, аның төп билгеләре. аергычның белдерелүе, аерылмышка бәйләнү юллары. Тәмамлык, аның төрләре. Туры тәмамлыкның мәгънәсе, бирелеше, ияртүче кисәккә бәйләнү юллары. Кыек тәмамлыкның мәгънәсе, бирелеше, ияртүче кисәккә бәйләнү юллары. Хәл, аның төрләре: вакыт, урын, сәбәп, максат, шарт, кире, рәвеш, күләм-чама хәлләре. Аларның бирелеше һәм ияртүче кисәккә бәйләнү юллары.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Җөмләдән иярчен кисәкләрне аерырга өйрәнү. Аергычның үзенчәлекләрен, аерылмышка бәйләнү чараларын дөрес билгеләү. Тәмамлыкның туры һәм кыек төрләрен аерырга өйрәнү, аларның ияртүче кисәккә бәйләнү чараларын таба белү. Хәлнең үзенчәлекләре, вакыт, урын, сәбәп, максат, шарт, кире, рәвеш һәм күләм-чама хәлләрен таба белү күнекмәләрен булдыру. Иярчен кисәкләрне билгеләүдәге кыен очраклар.

Тема 9. Аныклагыч һәм аның үзенчәлекләре.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Аныклагыч һәм аның үзенчәлекләре. Аныклагычның урыны һәм аныкланмышка бәйләнү юллары. Аныклагычның барлык җөмлә кисәкләрен дә аныклап килә алуы. Аныклагычның сөйләм төзүдә өченче дәрәҗәдәге роль уйнавы. Мәгънә күләме аныкланмыш белән бер үк булган аныклагычлар һәм аларның аныкланмышка бәйләнү юллары. Мәгънә күләме аныкланмыш мәгънәсеннән кимрәк булган аныклагычлар һәм аларның аныкланмышка бәйләнү юллары. Аныклагычларның төзелеше ягыннан төрләре. Аныклагычлар янында тыныш билгеләре.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Җөмләдән аныклагычларны аеру. Ярашкан һәм ярашмаган аныклагычларны аерып чыгару. Аныклагычларның хәбәрне, ияне, тәмамлыклырны, аергычларны һәм хәлләрне аныклап килү очраклары. Аныклагычның икенче бер аныклагычны аныклап килүе. Җыйнак һәм җәенке, тиңдәш аныклагычларны дөрес билгеләү.

Тема 10. Модаль кисәкләр.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Җөмләнең модаль кисәкләре. Сөйләүченең чынбарлыкка мөнәсәбәтен белдергән очракта модаль кисәкләрнең роле. Эндәш сүзләр. Затларга һәм җансыз предметларга аталган эндәш сүзләрнең үзенчәлеге. кешеләргә төрлечә эндәшү формалары. Кереш сүзләрнең төзелеше һәм мәгънәсе ягыннан төрләре. аларның кулланылыш үзенчәлекләре. Тарихи үсеш чорында кереш сүзләрнең үзгәреше. Модаль кисәкләр янында тыныш билгеләре.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Җөмләдән модаль кисәкләрне аерырга өйрәнү. Аларны дөрес итеп билгеләү. Кереш сүзләрне сөйләмдә кулланырга өйрәнү. Эндәш сүзләрнең кулланылыш үзенчәлекләре белән танышу, аларны дөрес файдалану. Кереш һәм эндәш сүзләрнең сөйләмне баетудагы роле. Тыныш билгеләрен дөрес кую күнекмәләре булдыру.

Тема 11. Тиңдәш кисәкләр.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Тиңдәш кисәкләр. Җөмлә кисәкләренең тиңдәшләнеп килүе өчен төп шарт - ияртүле бәйләнешнең булуы. Тиңдәш кисәкләрне үзара теркәүче чаралар. Тиңдәш һәм тиңдәш булмаган аергычлар. Тиңдәш кисәкләр янында гомумиләштерүче сүзләр. Тиңдәш кисәкләр һәм гомумиләштерүче сүзләр янында тыныш билгеләре.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Тиңдәш кисәкләрне таба белергә өйрәнү. Тиңдәш һәм тиңдәш түгел аергычларның үзенчәлекләрен билгели белү. Төрле җөмлә кисәкләренең тиңдәшләнеп килә алуларына мисаллар туплау. Тиңдәш кисәкләр һәм гомумиләштерүче сүзләр янында тыныш билгеләрен куярга өйрәнү күнекмәләрен булдыру.

Тема 12. Җөмләнең синтагмаларга бүленеше.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Җөмләнең синтагмаларга бүленеше. Синтагма турында төшенчә, аның өйрәнелү дәрәҗәсе. Синтагмаларга бүленешнең мәгънә белдерүдә катнашуы. Синтагма, сөйләм такты, сулыш группасы, цезура. Синтагма һәм сүзтезмә. Җөмлә кисәкләренең аерым синтагма төзи алмый торган очраклары. Җөмлә кисәкләренең аерым синтагма төзи ала торган очраклары.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Җөмләне синтагмаларга аера белү күнекмәләре булдыру. Аерым синтагма төзи ала һәм аерым синтагма төзи алмый торган җөмлә кисәкләрен таба белү. Текстны синтагмаларга дөрес итеп бүлеп, сәнгатьле уку күнекмәләрен булдыру.

Тема 13. Аерымланган иярчен кисәкләр.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Аерымланган иярчен кисәкләр. Синтагма һәм аерымлану арасында охшаш һәм аермалы яклар. Аерымлану - синтагманың язуда тыныш билгесе белән күрсәтелгән очрагы. Җөмлә кисәкләренең аерымлануы өчен төп шартлар. Аерымланган аергыч, тәмамлык, хәлләр. Аныклагычларның башлыча аерымланган булуы. Аерымланган кисәкләр янында тыныш билгеләре.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

практическое занятие (1 часа(ов)):

Җөмләдән аерымланган кисәләрне таба белү, аларның асларына дөрес итеп сызу. Аерымланган аергычларның, хәлләрнең үзенчәлекләрен билгеләү. Туры тәмамлыкларның аерымланмаулары. Кыек тәмамлыкның аерымлану очракларын билгели белү.

Тема 14. Җөмләнең актуаль кисәкләргә бүленеше.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Җөмләнең актуаль кисәкләргә бүленеше турында төшенчә. Актуаль кисәкләрнең өйрәнелү дәрәҗәсе. сөйләм предметы (тема) һәм сөйләм яңалыгы (рема), аларның хөкемләүдәге субъект һәм предикат белән мөнәсәбәте. Җөмләдә тема белән реманың урыны. Актуаль кисәкләргә бүленеш һәм телне практик куллану.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Җөмләне актуаль кисәкләргә аеру. Тема белән реманың чылбырлы бәйләнеш хасил итүләре. Реманы кабатлаудан котылу очраклары. Телне практик кулланганда актуаль кисәкләрнең кулланылыш үзенчәлекләрен истә тоту.

Тема 15. Җөмләдә сүз тәртибе.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Сөйләмдә сүз тәртибенең роле. Төрле стильләрдә сүз тәртибен белдерүче факторлар. Гадәти язма сөйләмдә сүз тәртибен билгеләүче факторлар. Тойгылы язма сөйләмдә һәм шигъри сөйләмдә сүз тәртибен билгеләүче факторлар.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Сөйләмдә сүз тәртибенең ролен ачыклау. Туры һәм инверсия очракларын таба белү. Инверсиянең җанлы сөйләмдә, тойгылы җөмләләрдә һәм шигъри сөйләмдә актив кулланылышын күзәтү. Хәбәрлекле һәм ачыклаулы мөнәсәбәттә инверсия күренешен таба белү.

Тема 16. Өстәлмәләр.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Сөйләмә телдәге сүз тәртибенең әдәби телгә үтеп керү нәтиҗәсендә формалашкан күренеш буларак өстәлмәләр. Өстәлмәләрне өйрәнү тарихы, өстәлмәләр һәм ким җөмләләр. Өстәлмәләр һәм инверсион кисәкләр. Өстәлмәләрнең стилистик функцияләре.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Төрле җөмлә кисәкләренең өстәлмә булып килә алулары. Хәбәрләрнең беркайчан да өстәлмә була алмаулары. Җыйнак, җәенке, тиңдәш өстәлмәләр белән танышу. Аларны дөрес итеп билгеләү.

Тема 17. Җөмлә төрләре. Раслау Һәм инкяр җөмләләр. Хикәя,сорау, боеру, тойгылы җөмләләр. Тулы һәм ким җөмләләр. Җыйнак Һәм җәенке җөмләләр.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Җөмлә төрләре. Раслау һәм инкарь җөмләләр, аларның төп үзенчәлекләре. Инкарьны һәм раслауны белдерә торган чаралар. Инкарьны белдерүдә логик басым. Хикәя, сорау, боеру, тойгылы җөмләләр. Аларның төп мәгънәләре һәм билгеләре. Сорау җөмлә төзелешендә татар теленең рус теленнән аермасы. Сорала торган кисәкнең урыны, аның логик басымны алуы. Бу җөмләдән соң тыныш билгеләре. Тулы һәм ким җөмләләр. Тулы җөмләнең үзенчәлекләре, ким җөмләнең үзенчәлекләре, кимлекнең сәбәпләре. Ким җөмләләрне өйрәнү тарихы. Ким җөмләләрне кимлек төренә карап төркемләү. Ким җөмләләрнең кулланылышы. Җыйнак һәм җәенке җөмләләр, аларның үзенчәлекләре. Таркалмый торган җөмләләр. Аларның бер төре буларак сүз җөмләләр.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Тексттан раслау, инкаарь, җәенке, җыйнак, хикәя, сорау, боеру, тойгылы җөмләләрне аерырга өйрәнү. аларның кулланылыш үзенчәлекләрен билгеләү. Инкарь җөмләнең раслауны белдерә башлау очраклары. Сорау, боеру һәм тойгылы җөмләләрнең күрсәткечләрен билгеләү.

Тема 18. Җөмлә төрләре. Бер составлы җөмләләр. Ике составлы җөмлә узенчәлекләре.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Җөмлә төрләре. Бер составлы җөмләләр, ике составлы җөмлә үзенчәлекләре. Баш кисәкнең кайсы сүз төркеме белән бирелүенә карап бер составлы җөмләләрне фигыль җөмләгә, исем җөмләгә, сүз җөмләләргә бүлү. Бер составлы фигыль җөмләнең төрләре: билгеле һәм билгесез үтәүчеле. Билгеле үтәүчеле җөмләдә баш кисәкнең һәм үтәүченең белдерелү юллары. Билгесез үтәүчеле җөмләдә баш кисәкнең бирелеше. Гомум үтәүчеле һәм үтәүчесез җөмләләрне аерып чыгару мәсьәләсе. Исем җөмләләрнең төрләре, аларда баш кисәкнең бирелүе. Баш кисәге сыйфат һәм рәвешләр белән белдерелгән бер составлы җөмләләрне дә атау җөмләләргә кертеп өйрәнү. Атау җөмләләрнең кулланылыш. Күзаллаулы баш килешле әйләнмәләр һәм атау җөмлә мәсьәләсе.

практическое занятие (1 часа(ов)):

Бер составлы һәм ике составлы җөмләләрне аерырга өйрәнү. Билгеле, билгесез, гомум үтәүчеле һәм үтәүчесез фигыль җөмләләрнең чараларын табарга өйрәнү, аларны аеру принциплары белән танышу. Исем һәм сүз җөмләләрне таный белү. Күзаллаулы баш килешле әйләнмәне танып белергә өйрәнү.

Тема 19. Кушма җөмлә.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Кушма җөмлә. Мөстәкыйль булмаган җөмләләр арасындагы бәйләнешне өйрәнү һәм кушма җөмлә. Кушма җөмләләрне өйрәнү тарихы. Кушма җөмләләрне төркемләү принциплары. Кушма җөмләләрне компонентлар санышнан чыгып, бәйләнеш төреннән, төзелешеннән чыгып төркемләү. Җөмләләр арасында структур һәм мәгънәви бәйләнеш. Җөмләләр арасында грамматик бәйләнеш һәм аның төрләре.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Гади һәм кушма җөмләне аерырга өрәнү. Компонентлар санына бәйле кушма җөмләнең төрләрен билгеләү. Тексттан кушма җөмләне аерып алып тикшерү. Сөйләмдә кушма җөмләне дөрес куллану үзенчәлекләре белән танышу.

Тема 20. Тезмә кушма җөмлә.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Тезмә кушма җөмлә. Тезмә кушма җөмләнең үзенчәлекләре. Тезмә кушма җөмләләрне төркемләү. тезмә кушма җөмләләрдә компонентларны үзара теркәүче чаралар. Тезмә кушма җөмләләрнең мәгънә ягыннан төрләре. Тезмә кушма җөмләләрдә тыныш билгеләре.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Кушма җөмлә эченнән тезмә кушма җөмләне аерып алу. Теркәгечле һәм теркәгечсез тезмә кушма җөмләләрне билгеләү. Дөрес итеп схема сызу тәртибе белән танышу. Сөйләмдә тезмә кушма җөмләләрне файдалану күнекмәләре булдыру. Компонентлар арасында вакыт, каршылык һәм сәбәп-нәтиҗә мөнәсәбәтләре урнашуын мисаллар ярдәмендә ачыклау.

Тема 21. Иярченле кушма җөмлә. Иярченле кушма җөмлә үзенчәлекләре.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Иярченле кушма җөмлә. иярченле кушма җөмлә үзенчәлекләре. Иярчен җөмләләрне билгеләү һәм бу турыдагы карашлар. Иярченле кушма җөмләләрне төзелешеннән чыгып төркемләү: синтетик иярченле кушма җөмлә һәм аналитик иярченле кушма җөмләләр. Аларның төп үзенчәлекләре: бәйләүче чараларның иярчен җөмләдәге хәбәр составында тору-тормавы, иярчен җөмләнең чагыштырмача тәмамланган төсмер алу-алмавы, бәйләүче чараның компонентлар чиген билгеләү өчен нигез була алу-алмавы, компонентларның урынына бәйле үзенчәлекләр, иярчен җөмләдәге баш кисәкләрнең ярашу-ярашмавы, башка телләрдәге төзелешкә охшау-охшамау һ.б. Иярчен җөмләләрне мәгънә ягыннан төркемләү.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Тексттан иярченле кушма җөмләләрне аерырга өйрәнү. Аналитик һәм синтетик иярченле кушма җөмләләрнең үзенчәлекләрен билгеләү. Иярченле кушма җөмләгә дөрес итеп синтаксик анализ ясарга өйрәнү, схемасын сызу үзенчәлекләре белән танышу.

Тема 22. Иярчен ия, хәбәр, аергыч, тәмамлык җөмләләр.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Иярчен җөмлә төрләре. Иярчен ия, хәбәр, аергыч, тәмамлык җөмләләр. Аларның баш җөмләгә бәйләнеш юллары.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

практическое занятие (2 часа(ов)):

Иярчен ия, хәбәр, аергыч һәм тәмамлык җөмләләргә мисаллар эшләү. Аларның аналитик һәм синтетик төрләрен аерырга өйрәнү. Аларның синонимлыгына игътибар итү. Иярчен ия һәм хәбәр җөмләләрнең башка җөмләләрдән аермалы якларын күзәтү.

Тема 23. Иярчен урын, вакыт, рәвеш, күләм җөмләләр.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Иярчен җөмлә төрләре. Иярчен урын, вакыт, рәвеш, күләм җөмләләр. Аларның баш җөмләгә бәйләнеш юллары.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Иярчен урын, вакыт, рәвеш һәм күләм җөмләләргә мисаллар эшләү. Аларның аналитик һәм синтетик төрләрен аерырга өйрәнү. Синтетик урын һәм аергыч җөмләләрне бутау очракларына тукталу. Схемалар сызу.

Тема 24. Иярчен сәбәп, максат, шарт, кире җөмләләр.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Иярчен җөмлә төрләре. Иярчен сәбәп, максат, шарт, кире җөмләләр. Аларның баш җөмләгә бәйләнеш юллары.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Иярчен сәбәп, максат, шарт, кире җөмләләргә мисаллар эшләү. Аларның аналитик һәм синтетик төрләрен аерырга өйрәнү. Схемалар сызу.

Тема 25. Иярчен аныклагыч җөмләләр.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Иярчен җөмлә төрләре. иярчен аныклагыч җөмлә. Аларны баш җөмләгә бәйләүче чаралар. Кереш җөмләләр, аларның үзенчәлекләре һәм төрләре. Керешмәләрнең кулланылыш үзенчәлекләре.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Иярчен аныклагыч һәм кереш җөмләләрне танып белү. Аларга дөрес итеп синтаксик анализ ясау күнекмәләре булдыру. Алар янындагы тыныш билгеләрен куярга өйрәнү. Аларның бары тик аналитик төрләре генә булуын ассызыклау.

Тема 26. Аналитик Һәм синтетик бәйләүче чаралар.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Аналитик һәм синтетик бәйләүче чаралар. Аналитик һәм синтетик бәйләүче чараларның үзенчәлекләре. Аналитик һәм синтетик чараларның җөмләдә парлап килү очраклары.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Аналитик һәм синтетик бәйләүче чараларны бер-берсеннән аерырга өйрәнү. Аларның парланып килү очракларына мисаллар эшләү.

Тема 27. Кушма җөмләләрне бер төзелештән икенче төзелешкә үзгәртү.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Кушма җөмләләрне бер төзелештән икенче төзелешкә үзгәртү. Аналитик һәм синтетик кушма җөмләләрнең үзара синонимлыгы. Кушма җөмләләрне бер төзелештән икенче төзелешкә үзгәртү принциплары: мәгънә мөнәсәбәтен һәм функцияне саклау, шул ук лексик берәмлекләр белән эш итү, кушма җөмләнең гади җөмләгә күчү мөмкинлеге.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Иярченле кушма җөмләләрне аналитиктан аналитикка, аналитикны синтетикка, синтетикны аналитикка һәм синтетикны икенче бер синтетикка үзгәртү күнекмәләре булдыру.

Тема 28. Аналитик та, синтетик та булган кушма җөмләләр.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Аналитик та, синтетик та булган кушма җөмләләр. Тезүче һәм иярткүче чараларның парлап килү очраклары. Кушма җөмләләрнең калыплашкан төрләре һәм аларның үсеш тенденцияләре.

практическое занятие (2 часа(ов)):

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Аналитик та, синтетик та, тезүче дә, ияртүче дә чаралар бергә килгән очракларда дөрес итеп синтаксик анализ ясау күнекмәләре булдыру.

Тема 29. Күп тезмәле катлаулы кушма җөмлә.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Күп тезмәле катлаулы кушма җөмлә. Катлаулы төзелмәләрнең үзенчәлеге, трләре. Күп тезмәле катлаулы кушма җөмләләрнең компонентлары арасында бәйләнеш. Күп тезмәле катлаулы кушма җөмләләрнең схемасын төзү.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Күп тезмәле катлалулы кушма җөмләне башка шундый берәмлекләрдән аерыу, дөрес итеп анализ ясау, схема сызу. Сөйләмдә күп тезмәле кутлаулы кушма җөмләләрдән файдалану.

Тема 30. Күп иярченле катлаулы кушма җөмлә.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Күп иярченле катлаулы кушма җөмлә. Күп иярченле катлаулы кушма җөмлә төзелеш үзенчәлекләре. Күп иярченле катлаулы кушма җөмләнең төрләре: тиңдәш ияртүле, тиңдәш түгел ияртүле, бер-бер артлы ияртүле һәм берничә төр ияртүле җөмләләр. Катнаш кушма җөмлә структурасы. Катлаулы кушма җөмләләрнең схемасын төзү.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Күп иярченле катлаулы кушма җөмләләрне таба белү. Тиңдәш ияртүле, тиңдәш түгел ияртүле, бер-бер артлы ияртүле һәм берничә төр ияртүле күп иярченле катлаулы кушма җөмләләргә анализ ясау. Катнаш кушма җөмләне табу.

Тема 31. Текст.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Тест. Синтаксисның өйрәнү объекты буларак текст. Тоташ сөйләм, тест, җөмлә. Аларда хәбәрлек һәм модальлек. Текстны өйрәнү тарихы. Тестның төрләре: макротест, микротест. Текстның мәгънәви бөтенлеге. Текстның темасы. Тестның коммуникатив, структур, грамматик бөтенлеге. Текст композициясе. Текст синтаксисы һәм лингвистик категорияләр. Лексикология һәм морфологиянең тест синтаксисы белән бәйләнеше. Билгелелек-билгесезлек, заман категорияләренең текст эчендә генә тулысынча ачылуы. Ким җөмләләрнең тест эчендә генә барлыкка килүләре. Тестта атау җөмләләрнең әһәмияте. Җөмләнең актуаль кисәкләргә бүленешен һәм сүз тәртибен текстта гына тулысынча аңлату мәсьәләсе.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Тест белән эш. Макротекстны һәм микротестны аерырга өйрәнү. Аның темасын ачу. Сүзләр бәйләнешен күзәтү.

Тема 32. Тезем.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Тезем. Тестның бер төре буларак тезем. Теземнең санау һәм төп бүлекләре, аларның урнашу тәртибе, интонацион үзенчәлекләре. Санау һәм төп бүлекләр арасындагы мәгънә мөнәсәбәтенә һәм санау бүлегенең функциясенә карап, теземне төркемләү. Теземдә тыныш билгеләре.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Теземгә синтаксик анализ ясау күнекмәләре булдыру.

Тема 33. Чит сөйләмле текст

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Чит сөйләмле текст. Чит сөйләм турында төшенчә. Чит сөйләм төрләре. Туры сөйләмнең үзенчәлекләре: диалог һәм аның үзенчәлекләре, цитата һәм аның үзенчәлекләре. Туры сөйләмнең автор сөйләменә бәйләнеше, туры сөйләмнең автор контестында урыны, туры сөйләм һәм автор сүзләре арасында синтаксик мөнәсәбәт. Кыек сөйләмнең төп үзенчәлекләре. Кыек сөйләмнең төрләре: аналитик, синтетик, модаль кыек сөйләмнәр. Туры сөйләмне кыек сөйләмгә әйләндерү. Уртак сөйләм, аның өйрәнелү дәрәҗәсе һәм үзенчәлекләре. Уртак сөйләм һәм тест.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Чит сөйләмле тест белән танышу. Диалог төзү. Автор сөйләме, кыек сөйләм, уртак сөйләм төшенчәләрен кабатлау. Аларны мисаллар ярдәмендә аерырга өйрәтү.

Тема 34. Пунктуация. Синтаксисны өйрәнү тарихы.

лекционное занятие (2 часа(ов)):

Пунктуация. Тыныш билгеләрен төркемләү. Тыныш билгеләре һәм интонация. Аларның мәгънә белдерүдәге рольләре. Пунктуацион кагыйдәләр. Гади һәм кушма җөмләләрдә тыныш билгеләре. Тыныш билгеләре куелмый торган очраклар. Синтаксисны өйрәнүтарихы. XIX гасырда татар теле синтаксисын өйрәнү.Татар грамматикаларында синтаксисны өйрәнү мәсьәләләре. XX гасырда татар теле синтаксисын өйрәнү. Октябрь борылышына кадәр татар теле синтаксисын өйрәнү. Октябрь борылышыннан соң татар теле синтаксисын өйрәнү. Бу өлкәдә зур хезмәт куйган авторлар, аларның хезмәтләренә кыскача характеристика.

практическое занятие (2 часа(ов)):

Тестта тиешле тыныш билгеләрен куярга өйрәнү. Куелган тыныш билгеләрен аңлату күнекмәләре булдыру. Татар теле синтаксистлары белән танышу, аларның хезмәтләренә күзәтү ясау.

4.3 Структура и содержание самостоятельной работы дисциплины (модуля)

N	Раздел Дисциплины	Семестр	Неделя семестра	Виды самостоятельной работы студентов	Трудоемкость (в часах)	Формы контроля самостоятельной работы
1.	Тема 1. Сөйләм төзелеше закончалыкларын өйрәнүче фән буларак синтаксис.	5	1	тест	2	письменная работа
2.	Тема 2. Сөйләм берәмлекләре: гади җөмлә, кушма җөмлә текст, сүзтезмә, җөмлә кисәге.	5	2	тест	2	письменная работа
3.	Тема 3. Җөмләгә билгеләмә. Җөмленең төп үзенчәлекләре хәберлек һәм модальлек. Аларньң белдерелүе. Җөмләләрне төркемләү принциплары.	5	3	контрольная работа	2	письменная работа
4.	Тема 4. Интонация турында гомуми мәгьлүмат.	5	4	тест	2	письменная работа
5.	Тема 5. Сүзләрнең синтаксик бәйленеше. Сөйләмне оештыручы төп бәйленеш буларак ияртүле бәйленеш.	5	5	тест	2	письменная работа
6.	Тема 6. Сүзтезмә.	5	6	контрольная работа	2	письменная работа

N	Раздел Дисциплины	Семестр	Неделя семестра	Виды самостоятельной работы студентов	Трудоемкость (в часах)	Формы контроля самостоятельной работы
7.	Тема 7. Җөмләнең баш кисәкләре. Баш кисәкләрнең хәбәрлек оештырулары. Ия. Аның төп билгеләре. Хәбәр. Исем хәбәрләр. Фигыль хәбәрләр. Гади һәм тезмә фигыль хәбәрләр. Кушма фигыль хәбәрәр.	5	7	контрольная работа	2	письменная работа
8.	Тема 8. Иярчен кисәкләр. Иярчен кисәкләрне өйрәнү тарихы.Аергыч. Тәмамлык, аның төрләре. Хәл, аның төрләре.	5	8	тест	2	письменная работа
9.	Тема 9. Аныклагыч һәм аның үзенчәлекләре.	5	9	тест	2	письменная работа
10.	Тема 10. Модаль кисәкләр.	5	10	реферат	2	письменная работа
11.	Тема 11. Тиңдәш кисәкләр.	5	11	реферат	2	письменная работа
12.	Тема 12. Җөмләнең синтагмаларга бүленеше.	5	12	тест	2	письменная работа
13.	Тема 13. Аерымланган иярчен кисәкләр.	5	13	тест	2	письменная работа
14.	Тема 14. Җөмләнең актуаль кисәкләргә бүленеше.	5	14	реферат	2	письменная работа
15.	Тема 15. Җөмләдә сүз тәртибе.	5	15	тест	2	письменная работа
16.	Тема 16. Өстәлмәләр.	5	16	реферат	2	письменная работа
17.	Тема 17. Җөмлә төрләре. Раслау Һәм инкяр җөмләләр. Хикәя,сорау, боеру, тойгылы җөмләләр. Тулы һәм ким җөмләләр. Җыйнак Һәм җәенке җөмләләр.	5	17	тест	3	письменная работа
18.	Тема 18. Җөмлә төрләре. Бер составлы җөмләләр. Ике составлы җөмлә узенчәлекләре.	5	18	тест	3	письменная работа

N	Раздел Дисциплины	Семестр	Неделя семестра	Виды самостоятельной работы студентов	Трудоемкость (в часах)	Формы контроля самостоятельной работы
19.	Тема 19. Кушма җөмлә.	6	1	реферат	2	письменная работа
20.	Тема 20. Тезмә кушма җөмлә.	6	2	тест	2	письменная работа
21.	Тема 21. Иярченле кушма җөмлә. Иярченле кушма җөмлә үзенчәлекләре.	6	3	тест	2	письменная работа
22.	Тема 22. Иярчен ия, хәбәр, аергыч, тәмамлык җөмләләр.	6	4	контрольная работа	2	письменная работа
23.	Тема 23. Иярчен урын, вакыт, рәвеш, күләм җөмләләр.	6	5	контрольная работа	2	письменная работа
24.	Тема 24. Иярчен сәбәп, максат, шарт, кире җөмләләр.	6	6	контрольная работа	2	письменная работа
25.	Тема 25. Иярчен аныклагыч җөмләләр.	6	7	тест	3	письменная работа
26.	Тема 26. Аналитик һәм синтетик бәйләүче чаралар.	6	8	реферат	3	письменная работа
27.	Тема 27. Кушма җөмләләрне бер төзелештән икенче төзелешкә үзгәртү.	6	9	контрольная работа	3	письменная работа
28.	Тема 28. Аналитик та, синтетик та булган кушма җөмләләр.	6	10	контрольная работа	3	письменная работа
29.	Тема 29. Күп тезмәле катлаулы кушма җөмлә.	6	11	тест	3	письменная работа
30.	Тема 30. Күп иярченле катлаулы кушма җөмлә.	6	12	контрольная работа	3	письменная работа
31.	Тема 31. Текст.	6	13	тест	3	письменная работа
32.	Тема 32. Тезем.	6	14	контрольная работа	3	письменная работа
33.	Тема 33. Чит сөйләмле текст	6	15	контрольная работа	3	письменная работа
34.	Тема 34. Пунктуация. Синтаксисны өйрәнү тарихы.	6	16	тест	3	письменная работа
	Итого				80	

5. Образовательные технологии, включая интерактивные формы обучения

Вузовское освоение курса "Синтаксис современного татарского языка" предполагает использование как традиционных, так и инновационных образовательных технологий и требует рационального их сочетания.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Традиционные образовательные технологии подразумевают использование в учебном процессе таких методов работ, как лекция, практическое занятие, семинар и др.

Во время занятий могут быть использованы и современные информационные технологии, в частности, мультимедийные программы, Интернет, фото-, аудио- и видеоматериалы.

6. Оценочные средства для текущего контроля успеваемости, промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины и учебно-методическое обеспечение самостоятельной работы студентов

Тема 1. Сөйләм төзелеше закончалыкларын өйрәнүче фән буларак синтаксис.

письменная работа , примерные вопросы:

Семантический (номинативный) синтаксис.

Тема 2. Сөйләм берәмлекләре: гади җөмлә, кушма җөмлә текст, сүзтезмә, җөмлә кисәге.

письменная работа , примерные вопросы:

Актуальный синтаксис.

Тема 3. Җөмләгә билгеләмә. Җөмленең төп үзенчәлекләре хәберлек һәм модальлек. Аларның белдерелүе. Җөмләләрне төркемләү принциплары.

письменная работа , примерные вопросы:

Конструктивный синтаксис.

Тема 4. Интонация турында гомуми мәгълүмат.

письменная работа , примерные вопросы:

Интонация, ударение.

Тема 5. Сүзләрнең синтаксик бәйленеше. Сөйләмне оештыручы төп бәйленеш буларак ияртүле бәйленеш.

письменная работа , примерные вопросы:

Средства подчинительной связи.

Тема 6. Сүзтезмә.

письменная работа , примерные вопросы:

Глагольные словосочетания.Именные словосочетания

Тема 7. Җөмләнең баш кисәкләре. Баш кисәкләрнең хәбәрлек оештырулары. Ия. Аның төп билгеләре. Хәбәр. Исем хәбәрләр. Фигыль хәбәрләр. Гади һәм тезмә фигыль хәбәрләр. Кушма фигыль хәбәрәр.

письменная работа , примерные вопросы:

Грамматические схемы и модели простого предложения.

Тема 8. Иярчен кисәкләр. Иярчен кисәкләрне өйрәнү тарихы.Аергыч. Тәмамлык, аның төрләре. Хәл, аның төрләре.

письменная работа , примерные вопросы:

Предикативность предложения.

Тема 9. Аныклагыч һәм аның үзенчәлекләре.

письменная работа , примерные вопросы:

Модальность предложения

Тема 10. Модаль кисәкләр.

письменная работа , примерные вопросы:

Күпнокталар урынына кереш сүзләрне куеп чыгыгыз, нинди сүз төркемнәре белән бирелүенә игътибар итегез. 1. ? , минем әтием ? композитор Салих Сәйдәшев ? әнә шундый тыйнак һәм эш сөючән кеше иде (А.Сәйдәшев). 2. Читтән караган кеше мине дә, ? , шашкан дип уйлар, ләкин мин гомеремдә дә шаша алмам? (К.Тинчурин). 3. Кеше белмәсә ярый, ? (И.Гази). 4. Ак болытлар, ? , калка башлый (Х.Туфан). 5. ? , бу кап-кара урманда һәр ерткыч та бар (Г.Тукай). Кереш сүзләр: әйтик, шөбһәсез, янәсе, күргәнегезчә, билгеле.

Тема 11. Тиңдәш кисәкләр.

письменная работа , примерные вопросы:

Тиңдәш кисәкләр, алар янында гомумиләштерүче сүзләр кертеп, "Минем дустымның туган көне" дигән хикәя языгыз.

Тема 12. Җөмләнең синтагмаларга бүленеше.

письменная работа , примерные вопросы:

Өзекләрне дөрес интонация белән укып чыгыгыз. Кайсы өзек ? әдәби стильдә, ә кайсысы фәнни стильдә язылган? Тиңдәш кисәкләрнең үзара нинди чара белән бәйләнештә торуын күрсәтегез, бу чараларның төрен билгеләгез. Текстны синтагмаларга аерыгыз. Билгеле, мондый вакытта балыклар яхшы чиртәләр, кармакны бер дә тик тотмыйлар. Таҗиның әтисе балыкларны сөйри дә чыгара, сөйри дә чыгара, ялтырап торган ап-ак чабакларны, көмеш тәңкәле кызылканатларны, әрсез алабугаларны. Таҗи аларның барысын да чиләккә җыя бара. Менә инде аларның балык сала торган чиләкләре дә тулып килә. Төшлеккә җитә башлагач, кояш бик нык кыздырырга тотынды. Монысын Таҗи да тойды, әтисе дә (А.Алиш). Киң колач белән башланган киң, салмак интонация бер бөтен булып тәгәлләнсен, түгәрәкләнсен өчен, берсе янында берсе һәрберсе үзенчә һәм мәгънәне, һәм эмоциональ тәэсирлекне тагын-тагын үстерә, көчәйтә торган тиңдәш кисәкләр тезелеп китә (С.Ибраһимов).

Тема 13. Аерымланган иярчен кисәкләр.

письменная работа , примерные вопросы:

Текстны укыгыз. Җөмлә кисәкләренең асларына сызыгыз. Аерымланган кисәкләрне билгеләгез. Кошлар рәхмәте Бер төлке ? хәйләкәр җанвар ? кыр үрдәген оясыннан йолкып алып, урманга чаба. Аны бер абый күреп кала. Борчылып, шул урынга ашыга ул. Анда, ягъни ояда, ун йомырка күрә. Йортына алып кайтып, аларны кыртлап йөргән тавык астына сала. Бераздан ун бәбкә борын төртеп чыга. Тавык үз вазифасын җиренә җиткереп үти: җәй буе чебешләрен (бәбкәләрен) ияртеп йөри, хәвеф-хәтәрдән саклый. Кошлар (әлеге үрдәк бәбкәләре) үсә шулай. Җәй уза, һәм көз җитә. Бер көнне бәбкәләр, җирне калдырып, һавага күтәреләләр дә оча башлыйлар. Тавык, тревога игълан итеп кычкырса-кытакласа да, берни эшли алмый. Тавыкны кызганса да, хуҗа моңа борчылмый. Шулай кирәклеген аңлый ул. Ә үрдәкләр, тавык белән хуҗага рәхмәтләрен белдереп, йорт өстендә берничә түгәрәк ясап, тыйнак кына бакылдашып, көньякка юл тоттылар. Шулай итеп, җәйге изгелекнең әрәмгә китмәвен сиздергәннәр алар. /Ә.Баянов/

Тема 14. Җөмләнең актуаль кисәкләргә бүленеше.

письменная работа , примерные вопросы:

Актуаль кисәкләрнең өйрәнелеше, текстта чылбырлы бәйләнеш.

Тема 15. Җөмләдә сүз тәртибе.

письменная работа , примерные вопросы:

Уңай һәм кире сүз тәртибе, инверсия күренешенең сөйләмдә һәм әдәби телдә кулланылышы.

Тема 16. Өстәлмәләр.

письменная работа , примерные вопросы:

Аерым синтаксик берәмлек буларак өстәлмәләр, аларның өйрәнелеше.

Тема 17. Җөмлә төрләре. Раслау Һәм инкяр җөмләләр. Хикәя,сорау, боеру, тойгылы җөмләләр. Тулы һәм ким җөмләләр. Җыйнак Һәм җәенке җөмләләр.

письменная работа , примерные вопросы:

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Җөмлә кисәкләренең асларына сызыгыз, төрләрен билгеләгез. Җөмләләргә билгеләмә бирегез. Мәдинә Өй буенда бөдрәләнеп үскән яшь каенга карап, Мәдинә тирән уйга калды. Нинди нәфис, назлы булып үсеп килә ул! Мәдинә табигатьнең матурлыгына сокланып туя алмый. Тик бүген аның яшь йөрәген ниндидер татлы, ләззәтле сагыш баскан. Ул үзенең авылдагы әнисен, бала чакта бергә үскән дусларын сагына. Аның күңеле авылга, алар янына ашкына. Кайчан гына имтиханнар бетәр икән? Бәлки, бер генә атнага булса да, әнием янына кайтып килер идем. Кочагыма алып, кысып-кысып сөяр идем үзен, иркәләр идем. Куанып иде дә соң әнием! Нинди ягымлы, сөйкемле карчык ул минем әнием! Ә үзе нинди олы җанлы! Шул кечкенә генә гәүдәле әнием берсеннән-берсе таза, берсеннән-берсе чибәр дүрт егет, бер кыз үстергән. Миңа ул әле һаман, нәнием, ди. Мин аның төпчек кызы! Шуңамыдыр, мине һаман кечкенә итеп күрәсе килә. Ә үзе хәзер иягемнән генә булып калды. Әнием инде бик картайган. Сугышта үлгән әтим белән олы абыемның сагышы аның йөзендәге алсулыкны гомергә җуйган, чәчләренә чал кергән. Никадәр генә яхшы тәрбиядә яшәсә дә, көннән-көн картайган төсле күренә. Аны сабый баладай иркәлисе, ягымлы сүзләр әйтеп, күңелен юатасы килә. Мәдинә, шундый татлы хыялларга бирелеп, өстәл янынннан сикереп торды да, өстенә жакетын киеп, урамга чыкты. Аның әле башыннан кичергән бөтен сагышы, хыялы кулындагы зәңгәр конверт эченә бүленеп салынган иде. /Ә.Бикчәнтәева/

Тема 18. Җөмлә төрләре. Бер составлы җөмләләр. Ике составлы җөмлә узенчәлекләре.

письменная работа , примерные вопросы:

Җөмлә кисәкләренең асларына сызыгыз, төрләрен билгеләгез. Җөмләләргә билгеләмә бирегез. Яшь имәннең төбен йомшартып, яфракларын сөртеп торганда, әрәмә башындагы Олы күл ягыннан кинәт кенә җиз торбадан чыккандай калын һәм яңгыравыклы аккош тавышы ишетелде. Бу моңлы һәм матур тавыш тәгәрәк алан өстеннән тагын яңгырап китте. Аңа икенче аккош тавышы кушылды. Өченче, дүртенче! Инде дүрт аккош берьюлы кычкыра башлады. Без шатлыктан ни әйтергә дә белмәдек. Чөнки бу Олы күлдә гомер-гомергә пар аккош яши иде. Кояшлы халкы аларны бик ярата һәм чит авыллар алдында горурлана, бала-чага шикелле мактанып та куя иде. Ләкин әрәмәне кискәннән соң, алар Олы күлне ташлап китте. Яз көне ничә еллар буе гомер иткән, нәни балалар чыгарган оялары өстеннән моңсу һәм кайгылы тавыш белән кычкыра-кычкыра очып йөргәннәрен күрүчеләр булган. Тик алар суга төшмәгәннәр. Моңланып кычкыра-кычкыра, чит-ят җирләргә очып киткәннәр.

Тема 19. Кушма җөмлә.

письменная работа , примерные вопросы:

Аерымланган хәлләр белән килгән гади җөмләләрне һәм кушма җөмләләрне аерып языгыз. 1. Күктә, бозлы миләшләрне хәтерләтеп, тәлгәш-тәлгәш йолдызлар кабынды. (Р.Низамиев) 2. Сабан туйлары җитә башласа, йокысы, ялы онытыла иде. (А.Гыйләҗев) 3. Энә белән кое казыган шикелле байтак тырышты ул. (Р.Низамиев) 4. Алда озын кыш булса да, авыл инде яз турында уйлый башлады. (А.Гыйләҗев) 5. Ул, һәрвакыттагыча, олы тыйнаклык һәм сабырлык белән ашыкмыйча гына атлап, Айсылу янына килеп басты. (Ә.Сәлах) 6. Безнең базарга, сатарга дип, бер чиләк май алып киләләр иде. (З.Зәйнуллин) 7. Мәктәпне тәмамлагач, Алабуга педучилищесына имтихан тота. (М.Галиев) 8. Бакча якта түземсезлек белән батырлык кылыр минутны көтеп торган малайлар, ?урра? кычкырып, бер-берсен төрткәләшеп, дәррәү кәҗәгә таба йөгерделәр. (Р.Мөхәммәдиев) 9. Илдар йокыга киткәч, Әнисә, бүген булган хәлләрне башыннан уздырып, йокыга китә алмыйча интекте. (Т.Галиуллин) 10. Ә менә Клараның әтисе, шул авылда туып-үскән булса да, Каракошны сагынып бер дә телгә алмый иде. (Ә.Еники) 11. Хәйрулла абзый үзе хикмәтлерәк итеп сөйләшсә дә, Бибиҗамал икенчерәк итеп сөйләшә иде. (М.Мәһдиев) 12. Дөнья үз канунына тотрыклы шул: бер кергән суга яңадан кереп булмый. (М.Галиев)

Тема 20. Тезмә кушма җөмлә.

письменная работа , примерные вопросы:

Тиңдәш кисәкле гади җөмлә белән тезмә кушма җөмләләрне аерып языгыз. 1. Бар көчкә йөгерәм тын кысыла. (А.Хәсәнов) 2. Гәүдәсе сары түше алгы аяклары ап-ак. (Г.Сабитов) 3. Аларның һәркайсы я улын я оныгын озата. (А.Шамов) 4. Аяклары төп-төз колаклары һәрчак үрә баскан. (Г.Сабитов) 5. Кара күзләрдә дә якты кышларда да гел шулай. (Р.Низамиев) 6. Коймалар биек капкалар зур шәп итеп эшләнгәннәр. (М.Латыйфуллин) 7. Кырпак* карлар өшеткеч суыклар. (Г.Хәсәнов) 8. Мин аны кыш буена тәрбия кылдым* кунак иттем. (М.Гафури)

Тема 21. Иярченле кушма җөмлә. Иярченле кушма җөмлә үзенчәлекләре.

письменная работа , примерные вопросы:

Иярченле кушма җөмләләрне синтетик һәм аналитик төрләргә аерыгыз. Өлкән буын телне салмак олыгайтып яшәтсә, яшь буын телне санлап яшәртә. (М.Галиев) 2. Шушы табыгый бизмәннең ике яссылыгы да тигез тибрәнештә булганда гына телнең тере сулышы бөтен мөмкинлегенә киерелеп ачыла. (М.Галиев) 3. Җан кадерле, дуслар, сугышта, Сугышырга чөнки җан кирәк. (Ф.Кәрим) 4. Ничек миңа бирделәр, сезгә дә шул килеш тапшырам. (Р.Газизуллин) 5. Ае юк төннең йолдызлары болытларга күмелгән. (Һ.Такташ) 6. Корт анасы кайда кунса, күче шунда сарыр. (Мәкаль) 7. Әнисе әйтеп өлгергәнче, Хәлим чыгып та китте. (А.Гыйләҗев) 8. Ул елны көз бик коры килде, шуңа күрә кыр эшләре дә тиз бетте. (Г.Галиев) 9. Күккә карап алгач, ул шаккатты: болытлар гадәттә булмый торган куе яшел иде. (Э.Касыймов) 10. Ярдәм кирәк булса, мин әзер. (М.Юныс)

Тема 22. Иярчен ия, хәбәр, аергыч, тәмамлык җөмләләр.

письменная работа , примерные вопросы:

Гади, тезмә һәм иярченле кушма җөмләләрне аерыгыз. Шул мине әсир итте, шул миңа сөю тылсымы бирде. (Г.Гыйльман) 2. Менә зәңгәр күктә сарык бәтиләре төсле, ике ак болыт бер-берсен сөзделәр дә акрын гына бергә кушылып эределәр һәм кояшка таба шуыштылар. (Ф.Садриев) 3. Менә кич булды, вальс кичәсенә төшәр вакыт җитте. (Ә.Салах) 4. Чәчәкләрнең нигә кирәге бар, өзеп бирер кешең булмаса?! (Н.Измайлова) 5. Уңган җиңгәчәсе егет белән кызның яратышып йөргәнен күрергә тиеш иде. (Ә.Еники) 6. Шау-гөр килеп су коенып ятканда, кинәт өстебездән кара шәүлә очып узды. (М.Галиев) 7. Зәңгәр күк астында әле дә сугыш һәм тынычлык дигән ике төшенчә янәшә тора. (Р.Мөхәммәдиев) 8. Битләрем янып чыга, маңгаема бөрчек-бөрчек тир бәрә. (Ә.Галиев) 9. Аның инде кул һәм аяклары сизми, кузгалмый, салкын һәм авыр ташлар шикелле түбән тарталар... (Ш.Камал) 10. Фәһим яңадан урамга чыкканда, тулган ай үзенең көянтә-чиләкле кызы белән мәчет кыегына ук якынлашып килә иде инде. (Г.Бәширов)

Тема 23. Иярчен урын, вакыт, рәвеш, күләм җөмләләр.

письменная работа , примерные вопросы:

Гади, тезмә һәм иярченле кушма җөмләләрне аерыгыз. Үткәннәрне хәтерләтеп, көнелләрне дәртләндереп сайрасын гармун! (М.Абдуллин) 2. Кәрим үз күзләренә үзе ышанмады: бәрәңге бакчасы бер төн эчендә тәмам үзгәргән, яктырып, нурланып киткән иде. (Р.Низамиев) 3. Тукай ? шагыйрь генә түгел, ул ? публицист һәм журналист, тәнкыйтьче, фольклорчы, тәрҗемәче, сәясәтче, педагог та. (Х.Миңнегулов) 4. Ул сүзен әйтеп бетерә алмады, күзләреннән кайнар яшь бәреп чыкты. (Г.Бәширов) 5. Ә давыл артыннан килгән бәрәкәтле яңгыр тәүлек буена бер әкренәеп, бер шәбәеп туры гына яуды да яуды. (Ә.Еники) 6. Мин ул күрсәткән өйгә керергә дип селтәнеп ишекне тарткан идем ? уянып киттем. (Ш.Камал) 7. Су өстенә төшкән агач күләгәләре озыная башлагач, Рәхим, рюкзакны тотып, аягына басты. (Р.Бәшәр)

Тема 24. Иярчен сәбәп, максат, шарт, кире җөмләләр.

письменная работа , примерные вопросы:

Гади, тезмә һәм иярченле кушма җөмләләрне аерыгыз. 1. Чабылган печәнне таратып бетергәч, юкәлек күләгәсенә кереп ялга, көндезге ашка туктыйбыз. (Р.Мөхәммәдиев) 2. Әмма яшьлек ярсуыннан тау чишмәседәй ургып торучы йөрәккә ана назы гына аз, ана кайгыртуы гына җитми. (Ф.Яруллин) 3. Җил кайдан исә, болыт та шуннан килә. (Мәкаль) 4. Берәм-сәрәм очраган усакларның көмеш яфраклары, таң сулышыннан уянышып, сөенә-сөенә уйнаган шикелле, җилфердәшәләр... (Ә.Еники) 5. Ачык урыннарда, җиргә сыгыла төшеп, хәрәкәтсез ак томан ята. (Ә.Еники) 6. Дәртле кояш кытыклап уяткандай, табигать тирләп, көлеп күзен ачты. (Ә.Еники)

Тема 25. Иярчен аныклагыч җөмләләр.

письменная работа , примерные вопросы:

Һәр җөмләнең баш кисәкләрен табыгыз, компонентларның чикләрен билгеләгез, схемаларын сызып, тулы билгеләмә бирегез: 1) Күктә болыт парлы булып Йөзеп барган җиреннән Ике якка аерылса, Яшем тама күземнән (Ш.Җиһангирова). 2) Көн салкынчарак булса да, күктәге нурлы кояш күңелләрне җылытып, дәртләндереп тора (Г.Гыйльманов). 3) Ләкин кешелек тормышы шулай корылган инде: бер борчу артыннан икенчесе, өченчесе килә дә җитә... (Г.Гыйльманов). 4) Алмагачта ничә яфрак булса, Шулкадәрле йөрәк бар миндә (Г.Гыйльманов).

Тема 26. Аналитик һәм синтетик бәйләүче чаралар.

письменная работа , примерные вопросы:

Һәр җөмләнең баш кисәкләрен табыгыз, компонентларның чикләрен билгеләгез, схемаларын сызып, тулы билгеләмә бирегез: 1) Кеше үзе теләгән кадәр генә бәхетле була! (Г.Гыйльманов). 2) Алар киткән якта тузан болыты гына бөтерелеп калды (Ф.Шәфигуллин). 3) Җил ялгыз йөрми: озакламый кар ява башлады (И.Гази). 4) Туплар тынсын өчен утка керде, Яуга керде Фәрит Яруллин (Р.Вәлиев). 5) Сыгылма такталар арасында күп вакыт чабата кысылып калучан була, шуңа күрә ташучылар күпердән бик сакланып, туры барырга тырышалар (Ф.Сәйфи-Казанлы). 10) Истә тот: былбыллар Сайрамый гел генә (Ф.Яруллин).

Тема 27. Кушма җөмләләрне бер төзелештән икенче төзелешкә үзгәртү.

письменная работа , примерные вопросы:

Авырлыкны үлчәр өчен Үлчәү бар, Сабырлыкны үлчәр өчен Үлчәү юк (Ф.Яруллин). Әлеге шигъри юлларга үз мөнәсәбәтегезне белдереп, гади һәм ике компонентлы кушма җөмләләрдән хикәя төзеп языгыз.

Тема 28. Аналитик та, синтетик та булган кушма җөмләләр.

письменная работа , примерные вопросы:

Һәр җөмләнең баш кисәкләрен табыгыз, компонентларның чикләрен билгеләгез, схемаларын сызып, тулы билгеләмә бирегез: 1) Ал яулыгын болгап китеп бара Ал болытлар кояш батышка (Ф.Яруллин). 2) Хәтереңдәме: тышта коеп-коеп Яңгыр ява иде (Ш.Җиһангирова). 3) Җил-давыллар каршы тора алмас, Тотынышып барсак кулга-кул (Ш.Җиһангирова). 4) Иң гаҗәбе шул: бүген аның бер җире дә авыртмый (Г.Гыйльманов). 5) Басуларның саф һавасы белән Чистарганда каннар, үпкәләр, Онытыла тормыш ваклыклары, Күңелдәге рәнҗү, үпкәләр... (Ш.Галиев).

Тема 29. Күп тезмәле катлаулы кушма җөмлә.

письменная работа , примерные вопросы:

Һәр җөмләнең баш кисәкләрен табыгыз, компонентларның чикләрен билгеләгез, схемаларын сызып, тулы билгеләмә бирегез: 1. Кайчак сөю давыллары Алсалар да бөтереп, Дөньяның бар матурларын Булмый сөеп бетереп (Р.Миңнуллин). 2. Мең эшемне ташлап, кабат-кабат Авылыма кайткан саен мине Мәңге шулай капка төбебездә Әткәм-әнкәм каршы алса иде (Ш.Җиһангирова). 3. Ата-ана кадерен аңлар-белер өчен, Аллаһы Тәгалә адәм баласына балалар биргән (Ш.Җиһангирова). 4. Әллә нинди ялтыравык челтәр белән бизәлгән сары капканың уң ягында ? әлеге карт әйткән матур ишек... (К.Нәҗми). 5. Сине кемдер һаман сагынып яши, Син кемнедер сагынып яшисең (Г.Гыйльманов).

Тема 30. Күп иярченле катлаулы кушма җөмлә.

письменная работа , примерные вопросы:

Мәрхәмәтне үлчәргә дә Бизмән юк, Мәхәббәтне үлчәргә дә Бизмән юк (Ф.Яруллин). Әлеге шигъри юлларга үз мөнәсәбәтегезне белдереп, гади һәм ике компонентлы кушма җөмләләрдән хикәя төзеп языгыз.

Тема 31. Текст.

письменная работа , примерные вопросы:

Иярченле кушма җөмләләрне укыгыз, баш кисәкләрнең асларына сызып, җөмлә чикләрен билгеләгез. Җәяләр эчендә баш һәм иярчен җөмләләрне билгеләп барыгыз. 1. Картлар дөнья куйганнан соң [...], әлеге ике гаилә үз көнен үзе күрергә тиеш иде [...]. (Г.Бәширов) 2. Роза ничек кинәт кенә кергән булса [...], ул шулай кинәт кенә чыгып та китте [...]. (Г.Минский) 3. Фәһим килеп җиткәндә [...], халык ярыйсы ук җыелган иде инде [...]. (Г.Бәширов) 4. Кем җиңүче була [...], кулъяулык шуңа [...]! (Ә. Касыймов) 5. Телең ни әйтсә [...], колагың шуны ишетер [...]. (Мәкаль) 6. Офык читендә каралҗым болыт куера башладымы [...], өйнең берәр почмагына кереп качам [...]. (А.Гыйләҗев) 7. Балалар кайтуга дип [...], <...> тәмле әйберләр өстәлдә урын алды [...]. (Г.Гобәй)

Тема 32. Тезем.

письменная работа , примерные вопросы:

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

Җөмләләрне укыгыз һәм схемасын сызыгыз 1. Йөри-йөри күңеле тупасланса, Тузан кунса яшьлек хисенә, Бер сафланып алыр өчен тагын Туган ягы кирәк кешегә. (Фәнис Яруллин). 2. Йөрәкләре бергә типмәсә дә, Парлашалар күпме ялгызлар, Шуңа арабызда меңәрләгән Парлы булып йөргән парсыз бар. (Зөһрә Шакирова). 3. Иртән чыксам, күзләр камаша: Мамык карлар җирне каплаган. (Шәүкәт Галиев). 4. Җилләр йошак, таңнар якты, офыклар киң, Чөнки бит сез сөясез һәм сөеләсез. (Фәнис Яруллин). 5. Үкенмәмен җирдән китүемә, Үземнән соң миннән әйбәтрәк Балаларым калса, Җан дусларым килеп каберемә Бер уч туфрак салса... (Шәмсия Җиһангирова). 6. Дөньялыкта усал җилләр уйный, һавада кара болытлар йөзә, йолдызлар тоныклана, кошлар кыяга бәрелеп үлә, сулар агулана, язмышлар иясез кала, кешеләр адаша... (Галимҗан Гыйльманов).

Тема 33. Чит сөйләмле текст

письменная работа , примерные вопросы:

Җөмләләрне укыгыз һәм схемасын сызыгыз 7. Син киләсе юлдан Кара мәче ? кара төн уза, Ә мин һаман күктән кояш көтәм, Ә мин һаман көтәм могҗиза (Рәзил Вәлиев). 8. Күтәрелә барган саен сулышы ешаеп, адымнары әкренәйделәр аның (Габдрахман Минский). 9. Иң аянычлысы шунда: явыз җаннар белән бергә әйбәт кешеләр дә, изге җаннар да һәлакәткә очрыйлар, хөрмәткә, ихтирамга лаек ил агалары да, бер гөнаһсыз сабый балалар да үлемгә дучар ителәләр... (Галимҗан Гыйльманов). 10. Йөрәк теләсә кемгә ачылмый, йөрәккә ярату ачкычы яратып булмый, йөрәккә ярату ачкычы кирәк: йөрәкне яратып кына ачып була. (Марсель Галиев). 11. Дуслар белән күрешкәндә, Егыла-егыла көлешкәндә, Шатлыкларны бүлешкәндә, Әгәр кинәт күңелем тулса, Күзләремдә яшьләр булса, Тиргәмәгез, Кичерегез! (Фәнис Яруллин).

Тема 34. Пунктуация. Синтаксисны өйрәнү тарихы.

письменная работа , примерные вопросы:

1 нче бирем. Җөмләләргә тиешле тыныш билгеләрен куеп чыгыгыз. 1. Без өйгә кайтып кергәндә кояш баеп бара иде инде. (М.Гафури) 2. Төн буе буран котырганга юл бик начар иде. (И.Гази) 3. Ул үзенең егетләре белән урманга килеп җиткәндә урман авызында аны шул ук Гыйльметдин каршы алды. (И.Гази) 4. Ае юк төннең йолдызлары болытларга күмелгән. (Һ.Такташ) 5. Аптырап Хәлимә ягына борылсам кыздан җилләр искән. (Ф.Шәфигуллин) 6. Кайчагында аның күңеле күз яшьләре чыгарлык дәрәҗәдә аеруча бер җилкенү белән дулкынлана башлый. (Г.Бәширов) 7. Урман каравылчысы түбәдән кар ишелгән шикелле тавыш белән дөбердәтеп көлде. (М.Галиев) 8. Зөһрә ханым минем белән бергә китергә риза булгач күңелемне аеруча бер рух күтәренкелеге биләп алган иде. (Ә.Еники) 9. Дөнья киңлегеннән ни файда аяк киемең тар булса? (Мәкаль) 10. Үзеңне әдәбият чаклы әдәбияттан халык рухының көзгесе булган әдәбияттан өстен куярга азаплану бирәүне дә бизәми минемчә. (Г.Ахунов)

Тема . Итоговая форма контроля

Примерные вопросы к экзамену:

Рекомендации по выполнению плана самостоятельной работы

Особенностью дисциплины "Синтаксис современного татарского языка" является самостоятельная работа студентов, связанная с изучением проблемных вопросов по некоторым темам лекций.

Проверка выполнения плана самостоятельной работы проводится на практических занятиях.

Самостоятельная работа студентов по курсу призвана не только закреплять и углублять знания, полученные на аудиторных занятиях, но и способствовать развитию у студентов творческих навыков, инициативы, умению организовать свое время и выразить свою точку зрения на изученные проблемные вопросы.

При выполнении плана самостоятельной работы студенту необходимо прочитать теоретический материал не только в учебниках и учебных пособиях, указанных в библиографических списках, но и познакомиться с публикациями в периодических изданиях.

Студенту необходимо творчески переработать изученный самостоятельно материал и представить его для отчета в форме реферата, эссе и др.

Темы рефератов

1. Семантический (номинативный) синтаксис.

2. Актуальный синтаксис.

3. Конструктивный синтаксис.
4. Средства подчинительной связи.
5. Именные словосочетания
6. Глагольные словосочетания.
7. Грамматические схемы и модели простого предложения.
8. Предикативность предложения.
9. Модальность предложения
10. Порядок слов в в прозаической письменной речи.
11. Синтагматическое членение предложения.
12. Сложноспаянные предложения
13. Сложноподчиненные предложения.
14. Многочленные сложные предложения.
15. Синтаксис текста.

Контрольные вопросы и задания для проведения текущего контроля и промежуточной аттестации по итогам освоения дисциплины

Тесты (с элементами задания) для проведения контрольной работы

Гади җөмлә

1. Бер составлы фигыль җөмләгә карамаган төрне күрсәтегез:
а) билгеле үтәүчеле
б) үтәүчесез
в) номинатив
г) гомуми үтәүчеле
д) билгесез үтәүчеле
2. Кыек тәмамлык булган җөмләне билгеләгез, тиешле кисәкнең астына сызыгыз:
а) Баһау шүрли төште, ләкин ул моны сиздермәс өчен елмайган булды. (Г.М.)
б) Чөнки Татарстан халкы өчен бу бик кадерле һәм истәлекле газиз көн.
в) Дөньяның серен аңлар өчен, чәчәк серен белергә кирәк. (Р.Б.)
г) Әтием дә, аны озатыр өчен, ашыгып торып басты. (Р.Б.)
3. Кушма фигыль хәбәрле җөмләне табыгыз, хәбәрнең астына сызыгыз:
а) Мин сезгә ул турыда сүз бирәм.
б) Иртә белән көн томанлы иде.
в) Ике хәзрәт, ни өчендер, извозчик ялламакчы булалар.
г) Әптелбәр, уйнарга теләсә дә, бу тәкъдимне кире какты.
4. Җөмләнең хәбәрен табыгыз: Җиңелгәнне җиңел кичерә белгән кешеләр сирәктер дөньяда (М.Галиев)
а) кичерә белгән
б) сирәктер
в) дөньяда
г) хәбәре кулланылмаган
5. Җөмләнең иясен табыгыз: Дускай, сиңа бүләк итәр идем Илкәемнең иркә гөлләрен (М.Җәлил)
а) дускай
б) ия кулланылмаган
в) сиңа
г) гөлләрен
6. Хәбәрнең астына сызыгыз һәм структур төрен билгеләгез: Хәлим аның сөйләгән сүзләрен колагына җыеп торды (И.Гази)
а) гади фигыль хәбәр

б) тезмә фигыль хәбәр

в) кушма фигыль хәбәр

7. Бер составлы фигыль җөмләнең төрен билгеләгез, хәбәрнең астына сызыгыз: Сүзне алардан башларга кирәк булгандыр миңа (Р.Төхвәтуллин)

а) билгеле үтәүчеле

б) билгесез үтәүчеле

в) гомуми үтәүчеле

г) үтәүчесез

8. Тезүле бәйләнешне белдерүдә катнашмаган чараны билгеләгез:

а) тезүче теркәгечләр

б) бәйлек һәм бәйлек сүзләр

в) санау интонациясе

г) каршы кую интонациясе

9.Ике составлы җөмләне табыгыз һәм баш кисәкләрнең астына сызыгыз::

а) Умырзая җыйдык, кошлар сайравын тыңладык, рәхәтләнеп ял иттек (Г, Мөхәммәтшин)

б) Аның күзләренә ак төшкән (М.Гафури)

в) Күңелемнең сине көткән чагы.

г) Аның бертуктаусыз каядыр йөгерәсе, чабасы килә, нидер эшлисе, кырасы-ватасы килә (Н.Фәттах)

10. Күләм хәле булган җөмләне билгеләгез, тиешле кисәкнең астына сызыгыз:

а) Айбиби бертын дәшми торды. (М.Х-н)

б) Малайлар учакны шәп итеп якканнар. (Г.Б.)

в) Тиен кинәт янәшә агачка сикерде . (Ә.Ф.)

г) Тузан суыргычтай йота Кала ыгы-зыгысы. (Л.Л.)

11. Сәбәп хәле булган җөмләне табыгыз, тиешле кисәкнең астына сызыгыз:.

а) Киткән урманга утынга, ялгызы бер ат җигеп.

б) Таҗи шул уйлар белән чәй янынан торды.

в) Аның әрнүдән йокылары кача иде.

г) Без яшьтән үк таныштык.

12. Иярүче сүз ияртүчедән аңлашылган процессның максатын белдергән сүзтезмәне табыгыз:

а) талантка баш ию

б) урманга бару

в) суга чыгу

г) суыкка калтырау

13. Кушма фигыль хәбәрнең астына сызыгыз һәм белдергән мәгьнәсен билгеләгез: Үкенечтән сыкрап куяр җаннар (Зөлфәт)

а) модаль мәгънәне

б) процессның үтәлү дәрәҗәсен

в) эзлекле процессны

г) заман мәгънәсен

14. Ачыклаулы мөнәсәбәтне табыгыз һәм бәйләүче чараны билгеләгез:

а) гүзәлсең син

б) Тукайның, бөек шагыйрьнең

в) Кара диңгез

г) урам буеннан йөрү

15. Кылт итеп искә төшәдер намнары, дәүләтләре (Г.Тукай) Хәбәрнең астына сызыгыз һәм структур төрен билгеләгез:

а) гади фигыль хәбәр
б) тезмә фигыль хәбәр
в) кушма фигыль хәбәр
г) тезмә исем хәбәр
16. Аерып бирелгән сүзләр нинди җөмлә кисәге булып килә: Сезнең кебек матур ярлар авылда ла түгел,илдә юк (Халык җыры)
а) аергыч
б) кыек тәмамлык
в) күләм хәле
г) рәвеш хәле
17. Ике составлы җөмләне табыгыз, баш кисәкләрнең астына сызыгыз:
а) Онытылып ук кителгән (Ф.Хәсни)
б) Беренче класслы палубага беренче мәртәбә аяк басуыбыз (Р.Хәбибуллина)
в) Тимерне кызуында сугалар (М.)
г) Аяз иде ул көнне күк йөзе! (Г.Ахунов)
18. Аерып бирелгән сүз нинди җөмлә кисәге булып килә: Киткән урманга утынга, ялгызы бер ат җигеп (Г.Тукай)
а) туры тәмамлык
б) кыек тәмамлык
в) максат хәле
г) сәбәп хәле
18. Максат хәле булган җөмләне билгеләгез, тиешле кисәкнең астына сызыгыз:
а) Менә шунда үзе өчен бик кызыклы уен уйлап тапты. (Р.Н.)
б) Бу якты йорт сезнең бәхет өчен. (Ш.М.)
в) Кешегә мәшәкать ясаганым өчен уңайсызланып, тизрәк кайтырга җыендым.(Г.С.)
г) Бәлки, ул гомерендә беренче һәм соңгы тапкыр күченеп киткән өчен үкенгәндер. (Р.С.)
19. Җөмләнең баш кисәкләре арасында нинди мөнәсәбәт урнаша?
а) хәбәрлекле
б) ачыклаулы
в) аныклаулы
20. "Татар телендә сүз тәртибе" дигән хезмәтнең авторы кем?
а) М.М.Зәкиев
б) Ф.С.Сафиуллина
в) С.М.Ибраһимов
Кушма җөмлә
1. Компонентларның санына карап, кушма җөмләләр ике төргә бүленә:
1) ____
2) ____
2. Гомер узмый, Без узабыз, Шул гомер буйлап. (Р.Миңнуллин) Җөмләдәге сүзтезмәләрне аерып алыгыз: ____
3 Компонентларының үзара нинди төр бәйләнештә торуына карап, кушма җөмләләр ике төрле була: 1) ____
2) ____
4. Баш килештәге исемнәрнең нинди җөмлә кисәге булып килүләрен асларына сызып билгеләгез: Җылы нурлары белән аны озата килгән, җемелдәшкән кар бөртекләре аша аның күзләренә өмет өстәп торган, гайрәт биргән кояш та алсуланып баерга җыена иде. (Р.Мөхәммәдиев)
5. Тезмә кушма җөмләләр, тезүле бәйләнешне тәгъбир иткән чарага карап, ике төрле була: 1) ____

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

2) ____

6.) Теркәгечле тезмә кушма җөмләләрне үзара теркәү өчен хезмәт иткән тезүче теркәгечләрнең төрләрен билгеләгез һәм мисаллар языгыз:

1) ____

2) ____

3) ____

7.) Әни тамак кырды, әллә нәрсәләр миңа ымлады, мин көлә-көлә егеткә сөйли бирдем.(Г.Исхакый) Тезмә кушма җөмләдәге предикатив үзәкләрне, җөмлә чикләрен билгеләгез, бәйләүче чараны атагыз:____

8. Компонентлары үзара санау интонациясе аша теркәлгән ике компонентлы тезмә кушма җөмләгә мисал уйлап языгыз ____

____

9. да/дә теркәгечле тезмә кушма җөмләне табыгыз, компонентларының предикатив үзәкләрен һәм чикләрен билгеләгез:

1) Бүген көн аяз да, болытлы да. (Г.Т.)

2) Бүтән кызлар һәммәсе дә көянтә башларына берәр, икешәр каз элгәннәр, ә кунак кызның куллары буш. (Г.Б.)

3) Моны ул үзе дә белми, башкалар да сөйләмиләр. (Г.И.)

10. Ике компонентлы тезмә кушма җөмләдәге предикатив үзәкләрне, җөмлә чикләрен билгеләгез; һәр компонентка тиешле тәртиптә билгеләмә бирегез: Ә бит хан кызы үзе дә бик яхшы укый, иллә нигәдер һәрчак мөгаллименнән укытасы килә. (М.Хәбибуллин)

1 нче җөмлә -____;

2 нче җөмлә -____.

11. Тезмә кушма җөмләнең, составындагы компонентлар санына карап, төрен билгелә; һәр предикатив үзәкне, җөмлә өлешләренең чикләрен күрсәт: Оча алмадым, ә менә күңелдә илаһи ашкыну - биеклеккә ашу рәхәте, хозурлыгы ымсындырып калды, мин аны татлы серем итеп күңелдә кичерәм. (Ш.Галиев) ______________________________

12. Тезмә кушма җөмләдәге предикатив үзәкләрне билгеләгез, җөмләләрнең чикләрен күрсәтегез, тыныш билгеләре куелу кагыйдәләрен языгыз: Бүтән кызлар һәммәсе дә көянтә башларына берәр, икешәр каз элгәннәр, ә кунак кызының куллары буш. (Г.Бәширов)

____

13. Ул ил өстенә төшкән кайгыны - сугыш чорын күз алдына китерде. (Г.Зәйнәшева) Җөмләдә сызык куелу кагыйдәсен языгыз: __________________________

14. Тән зиннәте кием акыл зиннәте гыйлем. (М.) Җөмләдә тыныш билгеләрен куегыз, кагыйдәләрен языгыз: ____

15. Нәкъ шул вакыт күз ачыргысыз әче җил исте, ком бураны дөньяны томалады. (М.Хасанов) Җөмләнең предикатив үзәкләрен билгеләгез, өлешләренең чикләрен күрсәтегез, һәр ике төр схемасын сызыг:

16. Кушма җөмләне табыгыз, предикатив үзәкләрен, җөмлә чикләрен билгеләгез:

1) Хан сараен һәм хан мәчетен ике катлы таш диварлар белән әйләндереп алган дәһшәтле кирмән каршындагы иркен мәйдан халык белән шыгрым тулы иде.(В.Имамов)

2) Чит илләрдә күп йөрдем, Газиз башым гыйбрәт алсын дип . (Җыр)

3) Ул бераз торганнан соң өйгә керде, һәм, мендәренә капланып, әкрен генә үксеп-үксеп елый башлады. (Ш. Камал)

17. Җөмләдә тиешле тыныш билгеләрен куегыз: Укучылар казлар кебек тезелешеп бәрәңге алырга чыктылар бармады. (А.Гыйләҗев)

18. Тезмә кушма җөмләгә тулы синтаксик анализ ясагыз:

Идрис хәзрәтнең каракучкыл йөзе күл өстедәй тыныч, фәкать карашында гына ниндидер шик, икеләнү газаплары пыскып яна иде. (В.Имамов)

Задания и тексты к контрольной работы

Тәкъдим ителгән җөмләләргә тулы синтаксик анализ ясагыз.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

1) Күреп торасыз: фуражы бар хуҗалыклар салам юктан интегә. (Х.Х.)

2) Без торганда, Гөлбикәнең самавыры кайнаган, коймагы пешкән иде. (Г.Ибраһимов)

3) Очрашу гаять шатлыклы булды: күпләр сөенечтән көләләр, ә кайберәүләр елыйлар иде. (Р.М.)

4) Бу урында шуны әйтим әле: ул килер алдыннан, мин бер нәрсә турында баш ваттым. (Ә.Е.)

5) Тагын шуны онытма: син антыңны бозсаң, бөтенебезне дә һәлак итәсең. (М.Нас.)

6) Кешеләр, көлешә-көлешә, каядыр ашыгалар, кемнәрдер каршы алалар, кемнәрдер озаталар. (Г.Ә.)

7) Мин дә киткәч, син дә киткәч, монда кем соң эшләр? (С.К.)

8) Сәет Вахиди йөреп чыккан авылларның, ул шакыган ишекләрнең санын әле беркем дә белми. (М.Г.)

9) Кыш көне утын булмаганлыктан, салам ягалар иде. (М.Г.)

10) Халык ятып, мәдрәсә тынгач кына, Габделбасыйр бу хатны Әхмәткә күрсәтте. (Ф.Ә.)

11) Уйнадың да очып китең
Күз күрмәгән якларга. (Э.Ш.)

12) Минем абый атларны борган арада, юл әйберләре онытылып калмасын дип, мин өйгә тагын бер тапкыр кереп чыктым. (М.Ә.)

13) Кемнең икмәге мул, кемнең халкы бер җан, бер тәндәй оешкан, шул җиңеп чыга. (Г.Б.)

14) Без авылдан чыкканда, көн матур, җил юк иде. (Г.И.)

15) Яралары төзәлеп беткәнче дип, хәрби госпитальдән аны берничә айга авылга кайтарганнар. (А.Ш.)

16) Гөлбануның кул тамырларында куәт кайнады, нәкъ ире Закир чәнечкәнчә, дүрт-биш кибәнне, җирдән эшереп китереп, бергә өйде дә, тимер сәнәкне батырып җибәрде, чүмәлә зурлыгы күтәреп алып, арбага бәйләнгән аркылы чыбыклар өстенә китереп салды. (Г.И.)

17) Мин өнсез идем, мин бер сүз дәшәргә җөрьәт итмәдем, һәм кирәкми дә иде ул. (Ә.Е.)

18) Гөлбану бу мактаудан күңеллеләнде, үзенә сокланып карап, күзге алдында әйләнде, күзенә, битенә елмаю чыкты, шуның белән баягы елау эзе бөтенләй югалып ук китте. (Г.И.)

19) Күңеле кинәт ташу сәбәпле, кыз берни дә әйтә алмады. (Г.Ә.)

20) Урсал тайны сары сарган, Әллә шуңа кайгырам. (С.С.)

Вопросы к экзамену:

1. Синтаксис һәм логика, сөйләм һәм фикерләү арасында мөнәсәбәт. Җөмлә һәм хөкемләү. Алар арасында мөнәсәбәт.

2. Сөйләм берәмлекләре. Төп синтаксик берәмлек буларак җөмлә. Җөмләнең төп үзенчәлекләре. Хәбәрлек һәм модальлек, аларның бирелү ысуллары.

3. Синтаксис фәнендә төрле юнәлешләр.

4. Интонация һәм аның сөйләмдәге роле. Фраза басымы. Пауза. Логик басым. Тойгы басымы. Сөйләм көе.

5. Сүзләрнең синтаксик бәйләнеше. Ияртүле һәм тезүле бәйләнеш. Тезүле бәйләнешне белдерүче чаралар.

6. Ияртүле бәйләнеш. Аның төрләре: хәбәрлекле мөнәсәбәт, тәгәлләүле мөнәсәбәт, аныклаулы мөнәсәбәт. Аларны белдерә торган чаралар.

7. Сүзтезмә турында гомуми мәгълүмат. Сүзтезмәләрнең төрләре: ирекле сүзтезмә һәм фразеологик сүзтезмә; гади сүзтезмә һәм катлаулы сүзтезмә.

8. Ия. Аның төзелеш ягыннан төрләре, белдерелүе һәм төп мәгънәләре.

9. Хәбәр. Исем хәбәрләрнең төзелеш ягыннан төрләре, белдерелүе һәм төп мәгънәләре.

10. Хәбәр. Фигыль хәбәрләрнең төзелеш ягыннан төрләре, белдерелүе һәм төп мәгънәләре.

11. Аергыч һәм аның үзенчәлекләре. Төрле сүз төркемнәре белән бирелгән аергычларның аерылмышка бәйләнү юллары.

12. Аныклагыч һәм аның үзенчәлекләре. Аныклагычлар янында тыныш билгеләре.

13. Тәмамлык һәм аның үзенчәлекләре.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

14. Хәлләр. Аларның мәгънә ягыннан төрләре һәм төп үзенчәлекләре.
15. Модаль кисәкләр турында төшенчә. Аларның төп үзенчәлекләре, төрләре, бирелеше. Алар янында тыныш билгеләре.
16. Җөмләнең тиңдәш кисәкләре. Гомумиләштерүче сүзләр. Алар янында тыныш билгеләре.
17. Аерымланган иярчен кисәкләр турында гомуми мәгълүмат.
18. Гади җөмләләрне төркемләү принциплары һәм төрләре.
19. Бер составлы җөмләләрнең гомуми үзенчәлекләре, төрләре.
20. Синтагма турында төшенчә. Җөмлә кисәкләренең аерым синтагма төзи ала һәм төзи алмый торган очраклары.
21. Җөмләнең актуаль кисәкләре. Актуаль кисәкләрнең урыны.
22. Сөйләмдә сүз тәртибенең роле. Төрле сөйләм стильләрендә җөмлә кисәкләренең урыны. Сүзләрнең уңай һәм кире тәртибе турында төшенчә.
23. Раслау һәм инкарь җөмләләр. Бу төр җөмләләрнең төп билгеләре.
24. Өстәлмәләр турында төшенчә. Өстәлмәләрнең кулланылышы һәм төрләре.
25. Ким җөмләләр. Аларның кимлек сәбәбенә һәм кайсы кисәкнең кулланылмавына карап төрләре.
26. Кушма җөмлә турында төшенчә. Кушма җөмләләрне төркемләү принциплары.
27. Тезмә кушма җөмлә үзенчәлекләре. Тезмә кушма җөмләләрнең үзара бәйләнешендә теркәгеч һәм интонацияләрнең роле.
28. Җөмләләр арасында ияртүле бәйләнешне белдерә торган чаралар.
29. Җөмләләр арасында мәгънәви һәм структур бәйләнеш. Җөмләләр арасында грамматик бәйләнеш һәм аның төрләре.
30. Җөмләләрне бәйли торган чара буларак интонация (санау интонациясе, каршы кую интонациясе, көттерү интонациясе, аныклау интонациясе).
31. Иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйли торган чара буларак иярттүче теркәгечләрнең һәм теркәгеч сүзләрнең үзенчәлекләре.
32. Иярчен җөмләне баш җөмләгә бәйли торган чара буларак мөнәсәбәтле сүзләрнең үзенчәлекләре.
33. Иярчен җөмләләрне бәйләнеш төренә карап төркемләү. Аналитик иярчен җөмлә үзенчәлекләре. Бу төр җөмләләрдә тыныш билгеләре.
34. Иярчен җөмләләрне бәйләнеш төренә карап төркемләү. Синтетик иярчен җөмлә үзенчәлекләре. Бу төр җөмләләрдә тыныш билгеләре.
35. Иярчен ия һәм хәбәр җөмлә үзенчәлекләре, аларның баш җөмләгә бәйләнү юллары.
36. Иярчен аергыч җөмлә үзенчәлекләре, аның баш җөмләгә бәйләнү юллары.
37. Иярчен тәмамлык җөмлә үзенчәлекләре, аның баш җөмләгә бәйләнү юллары.
38. Иярчен аныклагыч һәм кереш җөмлә үзенчәлекләре, аның баш җөмләгә бәйләнү юллары.
39. Иярчен вакыт һәм урын җөмләләр. Аларның баш җөмләгә бәйләнү юллары.
40. Иярчен рәвеш һәм күләм җөмлә үзенчәлекләре, аларның баш җөмләгә бәйләнү юллары.
41. Иярчен сәбәп һәм максат җөмләләр, аларның баш җөмләгә бәйләнү юллары.
42. Иярчен кире һәм шарт җөмлә үзенчәлекләре, аларның баш җөмләгә бәйләнү юллары.
43. Аналитик һәм синтетик кушма җөмләләрнең үзара синонимлыгы, аларны берсен икенчесенә әйләндерү юллары.
44. Катлаулы кушма җөмлә төрләре: күп тезмәле кушма җөмлә, күп иярченле кушма җөмлә һәм катнаш кушма җөмлә.
45. Күп иярченле кушма җөмлә. Аның төрләре
46. Катнаш кушма җөмлә структурасы. Катнаш кушма җөмләләрдә тыныш билгеләре.
47. Тезем. Аның интонацион үзенчәлеге, өлешләре, теземдә тыныш билгеләре.
48. Уртак һәм кыек сөйләм, аларның төп үзенчәлекләре. Туры сөйләмне кыек сөйләмгә әйләндерү.
49. Чит сөйләм турында төшенчә. Чит сөйләм төрләре. Туры сөйләмнең төп үзенчәлекләре.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ

50. Текст турында төшенчә. Текстның төрләре, аның мәгънәви, коммуникатив, структур бөтенлеге. Композициясе.

7.1. Основная литература:

Татарча сөйләшик = Давайте говорить по-татарски = Let's speak tatar : [уку әсбабы] / К. С. Фәтхуллова, Ә. Ш. Юсупова, Э. Н. Денмөхәммәтова ; [ф. ред. Р. Р. Җамалетдинов ; инглиз тел. тәрҗ. Д. Р. Шәрифуллина] .? Казан : Татарстан китап нәшрияты, 2012 .? 310 б.

Мирзагитов Р.Х.. Сагдиева Р.К. Современный татарский язык. Синтаксис http://tulpar.kfu.ru/course/view.php?id=419

Синтаксис современного русского языка : учебное пособие / А.Ю. Чернышева ; Казан. (Приволж.) федер. ун-т, Филол. фак. ? Казань : [Казанский университет], 2011 .? 159 с.

7.2. Дополнительная литература:

Татар синтаксисы : югары уку йортлары өчен дәреслек / М. З. Зәкиев .? Казан : Мәгариф, 2008 .? 398

Юсупова Ә.Ш., Нәбиуллина Г.Ә., Денмөхәммәтова Э.Н., Мөгътәсимова Г.Р. Татар теленнән практикум. - Ихлас, 2009. - 182 б.

Урта мәктәптә татар теле укыту. Гади җөмлә синтаксисы : 7-11 нче сыйныф укытучылары өчен кулланма / Н. В. Максимов, З. В. Шәйхразиева .? Казан : Мәгариф, 2008 .? 111 б.

Татар теленең диалектлар синтаксисы тарихыннан / Л. Янсаева // Фән һәм тел = Наука и язык : Фәнни-хәбәри журнал / Казан шәһәре хакимиятенең җәмәгать оешмалары һәм ММЧ белән элемтә идарәсе; Татарстан Фәннәр Академиясе; Бөтендөнья татар конгрессының Башкарма комитеты; Казан дәүләт архитектура-төзелеш академиясе .? Казань., 2006 .? �4 .? Б. 50-52.

7.3. Интернет-ресурсы:

www.gramota.ru - Грамота.ру

www.gumer.info - Библиотека Гумер - гуманитарные науки

www.rsu.ru - Электронная библиотека и материалы сайта КПФУ

www.slovari.ru - Электронные словари

www.wikipedia.ru - Универсальная энциклопедия "Википедия"

8. Материально-техническое обеспечение дисциплины(модуля)

Освоение дисциплины "Синтаксис современного татарского языка" предполагает использование следующего материально-технического обеспечения:

Компьютерный класс, представляющий собой рабочее место преподавателя и не менее 15 рабочих мест студентов, включающих компьютерный стол, стул, персональный компьютер, лицензионное программное обеспечение. Каждый компьютер имеет широкополосный доступ в сеть Интернет. Все компьютеры подключены к корпоративной компьютерной сети КФУ и находятся в едином домене.

Учебно-методическая литература для данной дисциплины имеется в наличии в электронно-библиотечной системе "КнигаФонд", доступ к которой предоставлен студентам. Электронно-библиотечная система "КнигаФонд" реализует легальное хранение, распространение и защиту цифрового контента учебно-методической литературы для вузов с условием обязательного соблюдения авторских и смежных прав. КнигаФонд обеспечивает широкий законный доступ к необходимым для образовательного процесса изданиям с использованием инновационных технологий и соответствует всем требованиям новых ФГОС ВПО.

Для проведения занятий по "Синтаксису современного татарского языка" необходимы учебная и учебно-методическая литература, сборники текстов произведений татарских писателей и поэтов, а также демонстрационные материалы.

Необходимы следующие технические средства:

1. Мультимедийный компьютер с выходом в Интернет, с пакетом прикладных программ (текстовых, графических, презентационных).
2. Мультимедиапроектор.
3. Сканер.
4. Принтер.
5. Копировальный аппарат.
6. Ноутбук.

Программа составлена в соответствии с требованиями ФГОС ВПО и учебным планом по направлению 032700.62 "Филология" и профилю подготовки Прикладная филология (Татарский язык и литература, арабский язык) .

Автор(ы):
Сагдиева Р.К. ____________________
"__" _________ 201 __ г.

Рецензент(ы):
"__" _________ 201 __ г.

ЭЛЕКТРОННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА КФУ